

T.C.
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN TÜRKİYEDE BANKACILIK
SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Sema BULMUŞ

Danışman
Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Nevşehir
Haziran 2019

**T.C.
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN TÜRKİYEDE BANKACILIK
SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Sema BULMUŞ

**Danışman
Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK**

**Nevşehir
Haziran 2019**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tesi Uyarlayan
Sema BULMUŞ

Sema Bulmuş

Prof. Dr. Serap ÖZTÜRK

Bilimsel ABD Başkanı
Doç. Dr. Serap ÇOBAN

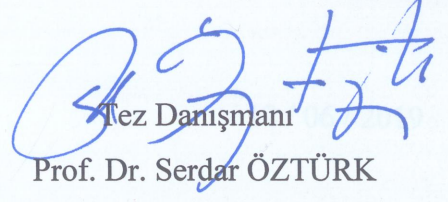
Tez Yazım Kılavuzuna Uygunluk

“Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri” adlı İktisat Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı Bitirme Tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Lisansüstü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Sema BULMUŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Danışman : Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Oye : Prof. Dr. Alper ASLAN

Oye : Doç. Dr. Oğur ÖCAL

ONAY :

İktisat ABD Başkanı

Doç. Dr. Serap ÇOBAN

Kabul ve Onay Sayfası

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK danışmanlığında Sema BULMUŞ tarafından hazırlanan “Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Tezli Yüksek Lisans Bitirme Tezi olarak kabul edilmiştir.

12 / 06 / 2019

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Üye : Prof. Dr. Alper ASLAN

Üye : Doç. Dr. Oğuz ÖCAL

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 14.06.2019 tarih ve 201922.437 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

14./06/2019

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Müdür

Teşekkür

Bu bitirme tezinin hazırlanmasında, benden yardımlarını esirgemeyen ve katkılarıyla çalışmanın tamamlanmasında yanımda olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK'e, tezin her aşamasında bana destek olan kıymetli aileme sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Sema BULMUŞ

KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN TÜRKİYEDE BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ

Sema BULMUŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2019

Danışman: Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

ÖZET

Bu çalışmada küreselleşme hareketlerinin başladığı 1980 sonrası dönemde yaşanan bankacılık krizleri ele alınarak, küresel finansal krizin Türk bankacılık sektörüne etkileri incelenmiştir. Yapılan inceleme bankacılık sektörü göstergeleri açısından 2000-2016 dönemini kapsamakta ve bankaların genel görünümü, kredi ve alacakları ile mevduatlarına ilişkindir. Ulaşılan sonuçlar küresel finansal krizin Türk bankacılık sektöründe genel bilanço yapısı, kredi ve alacaklar ile mevduat bakımından olumsuz bir etkisinin olmadığı ancak karlılık göstergelerinde kriz döneminde bir miktar düşüş yaşandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Banka, Küresel Kriz, Bankacılık Krizi

GLOBAL FINANCIAL CRISIS EFFECTS ON THE BANKING SECTOR IN TURKEY

Sema BULMUŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Economics M.B.A, 2019

Supervisor: Professor Dr. Serdar ÖZTÜRK

ABSTRACT

In this study, the banking crises in the post-1980 period, when globalization movements started, were examined and the effects of the global financial crisis on Turkish banking sector were examined. The survey covers the period 2000-2016 in terms of banking sector indicators and the general view of banks, loans and receivables and deposits. The results show that the global financial crisis has no negative impact on the Turkish banking sector in terms of overall balance sheet, loans and receivables and deposits, but the profitability indicators show a slight decline in the crisis period.

Keywords: Banking, Global Crisis, Banking Crisis

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYEDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

1.1. Banka ve Bankacılık Kavramı.....	2
1.2. Bankacılık Türleri.....	3
1.2.1. Yasal Niteliklerine Göre Bankalar.....	3
1.2.2. Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar.....	4
1.2.3. Örgütlenme Alanlarına Göre Bankalar.....	5
1.2.4. Faaliyet Konularına Göre Bankalar.....	6
1.2.5. Ekonomik Faaliyetlerine Göre Bankalar.....	7
1.3. Dünyada ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	13
1.3.1. Dünyada Bankacılık Sektörünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	13
1.3.2. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	15

İKİNCİ BÖLÜM
KRİZLERİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ, TARİHSEL SÜREÇTE
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİ

2.1. Kriz Kavramı.....	25
2.2. Kriz Türleri.....	26
2.3. Bankacılık Krizi Kavramı ve Ortaya Çıkmasındaki Nedenler	28
2.3.1. Bankacılık Krizleri.....	28
2.3.2. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri.....	29
2.3.3. 1980 Sonrası Dönemde Dünyada ve Türkiye'de Yaşanan Bankacılık Krizleri.....	30
2.3.3.1. Dünyada Yaşanan Bankacılık Krizleri.....	30
2.3.3.1.1. 1992-1993 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi.....	31
2.3.3.1.2. 1994-1995 Latin Amerika Krizleri.....	32
2.3.3.1.3. Asya Krizleri.....	33
2.3.3.2. Türkiye'de Yaşanan Bankacılık Krizleri.....	34
2.3.3.2.1. 1994 Krizi.....	34
2.3.3.2.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÜRESEL FİNANSAL KRİZ VE TÜRKİYEDE BANKACILIK
SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1.Küresel Finansal Kriz'in Ortaya Çıkışı.....	38
3.2. Küresel Finansal Krizin Nedenleri.....	39
3.3. Küresel Finansal Krizin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri.....	43
3.4.Küresel Finansal Krizin Dünyada ve Türkiye'de Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri.....	46
3.4.1. Küresel Finansal Krizin Dünyada Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri...47	
3.4.2. Küresel Finansal Krizin Türkiye'de Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri.50	
3.4.2.1. Küresel Finansal Kriz Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu.....52	
3.4.2.1.1. Genel Görünüm.....	52

3.4.2.1.2. Kredi ve Alacaklar ile Mevduata İlişkin Göstergeler	55
3.4.2.1.3. Karlılık.....	58
SONUÇ	61
KAYNAKÇA	63
ÖZ GEÇMİŞ	75

KISALTMALAR VE SİMGELER

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AIG: American International Group

ATM: Automated Teller Machine

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

ERM: Exchange Rate Mechanism

FED: Federal Reserve

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

IMF: International Monetary Fund

IMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

M1: En Geniş Anlamda Talep edilen Para Miktarı

M2: M1'e Toplam Vadeli Mevduatların Eklenmesiyle Bulunan Talep Edilen Para Miktarı

NAFTA: North American Free Trade Agreement

POS: Point of Sales Terminal

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TEFE: Toptan Eşya Fiyat Endeksi

TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranları.....	57
Şekil 2: Bankacılıkta Net Kar / Aktifler: 2014-2018.....	59

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 2001 Krizini Açıklayan Öncü Göstergeler, 1999-2002	36
Tablo 2: Büyüme Oranları, 2006-2010	44
Tablo 3: Finansal Piyasa Göstergeleri, 2006-2010	45
Tablo 4: Reel Sektör Göstergeleri, 2006-2007 (%)	45
Tablo 5: 2000-2016 Yılları Arasında Türkiye'de Yer Alan Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Çalışan Sayısı	53
Tablo 6: Türk Bankacılık Sektörü Bilanço Dağılımı (%)	55
Tablo 7: Bankaların Kredi ve Alacak ile Mevduat Büyüklükleri (Bin TL)	56
Tablo 8: Kredi ve Alacaklar ile Mevduatların GSYH İçindeki Payı (%)	57
Tablo 9: Karlılık Göstergeleri (%)	59

GİRİŞ

Bankalar ekonomik açıdan önemli işlevlere sahip kuruluşlardır. Ekonomik birimlerin tasarruflarından elde ettikleri mevduatları, krediye dönüştürerek önemli bir finansman işlevi görmektedirler. Bu işleyiş gerek ülke ekonomisinin kendi yapısından kaynaklanan gerekse dünyada genelindeki ülke ekonomilerinin işleyişinden kaynaklanan bazı değişimlerden etkilenebilmektedir. Özellikle finans piyasalarında yaşanan krizler bu sektör üzerinde etkili olabilmektedir. Bu doğrultuda sağlam kurumsal bir altyapıya sahip, güvenilir bir kredilendirme sistemine ve uzun vadeli bir mevduat sistemine sahip bir bankacılık sektörünün olası krizlerden etkilenmesi konusunda belirleyici olmaktadır.

Finansal kriz genellikle finans piyasalarında ortaya çıkan ağır risk durumu olarak tanımlanabilir. Finansal krizler özellikle mevduat ve kredi patlamaları ile başlar. Ancak teoride bu kötü gidişatın başladıktan sonra sürdürülemez boyutlara ulaşmasına izin verilmesinin nedenleri ile ilgili herhangi bir açıklamaya genellikle rastlanmamaktadır. Sonuçta finansal kesimde başlayan olumsuzluklar önüne geçilmediği takdirde bir kriz ile sonuçlanmaktadır. Bu tür krizler ise hem finans sektörü hem de reel sektör açısından zorlu bir süreç anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda krizlerin ekonomilere olan yansımalarının belirlenmesi krizlere zemin hazırlayan nedenlerin daha somut bir şekilde ele alınarak olası bir krizin önüne geçilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada 1980 sonrası yani küreselleşmenin başladığı dönemden sonra ortaya çıkan bankacılık krizleri ve bu krizler içerisinde 2008 küresel finansal krizinin Türk bankacılık sektörüne etkisi incelenecektir. Bu kapsamda öncelikle bankacılık krizi kavramı ve krizlerin ortaya çıkış nedenleri genel hatları itibariyle ele alınacak, ardından dünyada ve Türkiye’de yaşanan bankacılık krizleri açıklanarak; küresel finansal krizin Türk bankacılık sektörünün genel görünümüne, kredi ve alacak ile mevduat göstergelerine ve banka karlılığına etkisi incelenecektir. Son olarak çalışmadan elde edilen bulgular sonuç kısmında değerlendirilerek bir takım politika çıkarımları yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

1.1. Banka ve Bankacılık Kavramı

Babil devletinde kervan ticareti yapan tüccarlardan itibaren tarihsel süreçte ticaret ile uğraşan kesimlerde finansman ve para önemli bir yer tutmuştur. Bu netice de ortaya çıkan bankalar finans alanında hizmet üretmektedir. Günümüz modern dünyasına ise bankaların fonksiyonları temel finans görevlerinin dışına çıkmış bu durumda banka kavramının tanımının yapılmasını basit ve kısıltan çıkarmıştır. Buna rağmen banka kavramının tanımı genel olarak sermaye kaynağı sağlayan, ihtiyaç sahiplerine kredi isteği veren, tasarruf sahiplerine yatırım yapma olanağı sunan kuruluşlar olarak tanımlanabilmektedir. Bir başka ifade ile bankalar; mevduat hizmeti sunan, fon transfer işlemlerini yapan, bireylere, özel ve kamu sektörüne kısa orta ve uzun vadeli kredi imkânları sağlayan finans kuruluşlarıdır.

Mevduat ve kredi ürünlerinin temini normalde bankaları diğer finansal kurumlardan ayırır. Mevduat bankalarının karını maksimize etmesi için yönetilmesi gereken, bankaların yükümlülükleridir. Aynı şekilde borç vererek yarattıkları varlıkları da yönetirler. Dolayısıyla esas faaliyetleri mevduat sahipleri ve borç alanlar arasında aracı olarak hareket etmektir (Heffernan, 2005: 1).

Bankaların temel işlevlerinin yanında günümüzde ülke para politikasının yürütülmesi, finansal aracılık, menkul kıymet işlemleri, değerli varlıkların korunumu, ticaret işlemlerine aracılık gibi önemli görevleri vardır. Bir diğer yandan bankalar ülkelerin mali yapısının gücünü belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. Özellikle makroekonomik istikrara kavuşmaya yardımcı olurlar. Başka bir yünden bankalar ekonomik büyüme ve kalınmada da önemli rol oynamaktadır. Tüm bu açılardan bakıldığında sağlıklı bir bankacılık sisteminin olmasının ülkeler için hayati önem taşıdığı görülmektedir (Yıldırım, 2004).

1.2. Bankacılık Türleri

Küreselleşme sürecinde hukuki, ekonomik, sosyal ve teknolojik alanda yaşanan hızlı değişim ve gelişim tüm sektörleri olduğu gibi bankacılık sektörünü de etkilemiştir. Bankacılık sektöründe yaşanan değişimler farklı banka türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda bankalar çeşitli kriterlere göre sınıflandırılabilir. Ancak aralarındaki çizgiler her zaman net değildir. Bankalar (<https://slideplayer.biz.tr>; <https://old.nios.ac.in>):

- Yasal Niteliklerine Göre Bankalar
- Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar
- Örgütlenme Alanlarına Göre Bankalar
- Ekonomik Faaliyetlerine Göre Bankalar

şeklinde sınıflandırılabilir.

1.2.1. Yasal Niteliklerine Göre Bankalar

Yasal Niteliklerine Göre Bankalar, üç başlık altında toplanabilir;

- Özel Yasalarla Kurulan Bankalar
- Şahıs Şirketleri
- Sermaye Şirketi Şeklinde Kurulan Bankalar

Özel Yasalarla Kurulan Bankalar, özel bir yasayla kurulan ve kuruluş amacına yönelik faaliyetlerde bulunan bankalardır. Ziraat Bankası ve Halk Bankası bu tür bankalara örnek olarak gösterilebilir.

Şahıs şirketi olarak kurulan bankalar zengin aileler tarafından kurulan bankalardır. Bu tür bankalara 19. Yüzyılda Avrupa da rastlamak mümkündür. Günümüzde bu tür bankalar pek yoktur.

Sermaye Şirketi Şeklinde Kurulan Bankalar, Anonim, Limited ve Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit ortaklık şeklinde kurulan ve faaliyette bulunan bankalardır. Günümüzde faaliyet gösteren bankaların hepsinin sermaye şirketi şeklinde kurulduğu görülmektedir.

1.2.2. Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar

Burada banka sermayesinin ait olduğu kaynağa göre sınıflandırılması söz konusudur. Bu bankalar;

- Özel Bankalar
- Kamu Bankaları
- Yabancı Bankalar
- Karma Bankalar

şeklinde sıralanabilir.

Özel Sermayeli Bankalar, sermayesinde kamu payı bulunmayan, özel kişi ve kuruluşların sahip oldukları bankalardır. Bu bankalar genellikle Ticaret, Mevduat ya da Yatırım Bankası şeklinde kurulurlar (<https://www.bankalar.org>). Bu hizmet türünde müşterilerin varlıkları, kişilerin belirlediği risk ve beklentilere göre özel olarak yönetilir. Banka, müşterilerinin ihtiyaç ve yatırım tercihlerine göre kişiye özel alternatifler sunar. Özel Bankacılık, günümüzde genellikle mevcut bankaların bazı şube türleri olarak uygulanmaktadır (Çalık, 2016: 39).

Kamu Bankaları, sermayesinin tamamı kamu adına hazine ya da diğer kamu tüzel kişilerine ait olan bankalardır. Ziraat Bankası, Türkiye Kalkınma Bankası, İller Bankası, Vakıflar Bankası, Türk Exinbank ve Halk Bank gibi bankalar buna örnek verilebilir (Arabacı, 2018: 28).

Yabancı Sermayeli Bankalar, sermayeleri yabancı uyruklu kişi ya da kuruluşlara ait olan bankalardır. Yabancı Bankaların kuruluş ve yönetim merkezleri genellikle faaliyette bulunduğu ülke sınırları dışarıdadır. Yani bu bankalar doğrudan yabancı

sermaye ile bir ülkede kurulabildiği gibi merkezleri dışında başka ülkelerde şubeleri olabilir (<https://www.bankalar.org>). Yabancı Bankalar, getirecekleri teknik bilgi ve donanım ile birlikte çoğunlukla yönetici ve üst seviyede teknisyen niteliğindeki personelini de yatırım yapılan ülkeye getirmektedir. Bu da gelişmekte olan ülkedeki yeni hizmetlerle yerel bankaların aracılık etkinliğini arttırmaktadır. Ayrıca bulunduğu ülkede bankacılık da kamunun ağırlığının azalmasını da sağlar. Ancak ülkede devletin kontrolünün azalmasına da neden olurlar (<https://www.ekodialog.com>).

Karma Bankalar, buldukları ülkenin yasaları çerçevesinde farklı ülkelerden iki veya daha fazla ortağın katkısı ile kurulan bankalardır. Banka gelirleri, her bankanın sermaye katkısının payına göre ortaklar arasında bölünür. Bankanın varlıkları, borçları ve faaliyetleri bulunduğu ülkenin Merkez Bankası tarafından denetlenir (Ionescu, 2012: 167).

1.2.3 Örgütlenme Alanlarına Göre Bankalar

Kuruluş Yeri ve Gösterdiği Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar; Yerel, Bölgesel, Ulusal, Uluslararası ve Kıyı Bankaları (Off-Shore) olmak üzere beş gruba ayrılabilir.

Yerel Bankalar, tek şubeli ya da çok şubeli olarak sadece il ve ilçe merkezlerinde faaliyet gösteren, sermayenin tamamı faaliyet gösterdikleri şehirde bulunan şahıslara veya tüzel kişilere ait olan bankalardır. Bu bankalarda ulusal bankacılık sisteminin bir parçasıdır. Bölgesel Bankalar, bankacılık faaliyetlerini bir ülkenin belirli bir bölgesinde yürüten bankalardır. Ulusal Bankalar ise genellikle çok şubeli olarak ülke genelinde faaliyet gösteren bankalardır. En yaygın banka türüdür (Ionescu, 2012: 166-168).

Uluslararası Bankalar, yerli ve yabancı geniş bir müşteri portföyüne ve yaygın bir şube ağına sahiptirler. Bu müşterilere perakende veya toptancı bankacılık hizmetlerinin hepsini sunabilmektedirler. Bu bankalarla çalışanlar, elde ettikleri gelirler üzerinden daha az vergi öderler ve mevduatlara uygulanan faiz oranları daha yüksektir. Uluslararası Bankalar, ulusal faiz dalgalanmalarından da daha az

etkilenmektedirler (Gülen, 2015: 19). Uluslararası Bankacılık faaliyetleri dünyada ilk kez 13-16. yüzyıllar arasında görülmüştür.

Kıyı Bankacılığı (off-shore) ülke dışından sağlanan fonların yine ülke dışında kullanılmasını hedefleyen bir bankacılık türüdür. Yani bu bankaların bankacılık hizmetleri ülke içine değil dışına dönüktür. Bu bankalar, faaliyetlerini ülke içindeki bankacılığa ilişkin mevzuatın dışında sürdürmektedirler. Yani Kıyı bankacılığı buldukları ülkenin mevzuatı dışında tutulur ve finansal sınırlamalara tabi değildir.

Kıyı Bankacılığının yapılabilmesi ve gelişmesi için bir takım koşulların oluşması gerekir. Bu koşullar; bankacılık türüne uygun hukuki düzenlemeler, bununla ilişkili olarak sağlanacak ekonomik ve mali avantajlar, siyasi ve ekonomik istikrar, ulaşım ve teknik altyapı ve uzman personel şeklinde sıralanabilir (Dursun, 2002: 247-250).

Kıyı Bankalarının kurulduğu ve faaliyet gösterdiği yerler genellikle vergi yükünün çok düşük olduğu veya hiç olmadığı, bürokratik işlemlerin en düşük düzeyde olduğu, denetimin ya olmadığı ya da oldukça zayıf olduğu yerlerdir. Kıyı Bankacılığı, vergi avantajları, denetim muafıkları ve daha yüksek faiz kazancı sağlamanın yanı sıra bazen kara para için de bir çeşit güvenli liman görevi görür. Kıyı Bankaları, faaliyet gösterdikleri ülkenin ulusal para birimi dışındaki para birimi ile işlem yaparlar. Birçok kıyı bankacılığı merkezinde çok sıkı bir biçimde sır saklama ilkesi uygulanır. Dünyada; Bahama Adaları, Panama, Cayman Adaları, Bahreyn, Bermuda, Liechtenstein ve Andorra gibi pek çok Kıyı Bankacılığı merkezi vardır (Eğilmez, 2016).

1.2.4. Faaliyet Konularına Göre Bankalar

Bankaların ekonomik alanlara ve yönelmek istedikleri müşteri kitlesine göre sınıflandırılmasıdır. Faaliyet konularına göre bankalar Tek amaçlı bankalar (Toptancı Bankalar) ve Çok amaçlı bankalar (Perakendeci Bankalar) olmak üzere ikiye ayrılır.

Toptancı Bankalar az sayıda şubeye sahip olan bankalardır. Perakende Bankalara göre daha az sayıda işlem yaparlar ancak bu işlemlerin hacmi çok daha yüksektir. Dolayısıyla çalışmalarını genel olarak büyük finansal merkezlerde sürdürmektedirler. Müşterilerinden gelen büyük tutardaki kredi taleplerini karşılamak için başka firmalardan ve uluslararası para ve sermaye piyasalarından büyük tutarlı fon

sağlayabilirler. Bu yüzden ellerinde fazla atıl kaynak bulundurmazlar yani kaynak maliyetleri düşüktür. Bu bankalar çok geniş bir iş alanına sahiptir ve müşterileriyle yakın ilişki içerisinde. Toptancı bankalar hızlı karar alıp uygulayabilen, az sayıda şube ve iyi eğitim almış uzmanlarla çalışan bankalardır (<https://www.baskent.edu.tr>).

Perakendeci bankalar, genellikle küçük hacimli işlemler yapan ve her türlü bankacılık hizmetlerini yerine getirebilecek şekilde örgütlenen çok amaçlı bankalardır (Sezgin & Şendoğdu, 2008: 39-40). Bu bankalar, uzun-kısa vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, çek tahsilatı, akreditif, kambiyo işlemleri, havale, yatırım yönetimi, kredi, tüketici kredi kartı ve müşterileri adına menkul kıymet alım-satımı vb. gibi çok geniş bir yelpazeye yayılmış standart işlemler yaparlar. Yani Perakende Bankaların asıl fonksiyonu tasarruf sahibi ile yatırımcı arasında aracılık yapmaktır (Takan & Boyacıoğlu, 2013: 16). Çok sayıda şube ile faaliyet gösterirler ve sürekli işlem yaparlar dolayısıyla müşteri sayısı çoktur. Yani mantalitesi her köşe başında bir şube esasına dayanır. Bundan dolayı kasalarında atıl fon bulunabilirler. Kırtasiye, kira, bina ve araç-gereç masrafları oldukça yüksektir (<https://www.baskent.edu.tr>).

1.2.5 Ekonomik Faaliyetlerine Göre Bankalar

Bu sınıflandırma, bankaların yapmış oldukları ekonomik hizmetin özellikleri baz alınarak yapılan sınıflandırmadır. Ekonomik faaliyetlerine göre bankalar;

- İhtisas Bankaları (Tarım Bankaları, Maden Bankaları, Halk Bankaları vb gibi)
- Ticaret Bankaları
- Yatırım Bankaları
- Kalkınma Bankaları
- Katılım Bankaları
- Merkez Bankaları
- İpotek ve Emlak Bankaları
- İnternet Bankacılığı
- Holding Bankacılığı

şeklinde sınıflandırılabilir.

İhtisas Bankaları, belirli faaliyet alanlarında iş kurma konusunda genel destek sağlayan ihtisaslaşmış bankalardır. Tarımsal ve kırsal (el dokuma dokuma, balıkçılık vb.) sektörleri finanse etmek amacıyla kurulan ve faaliyette bulunan bankalar, ülkedeki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi için maden sektörüne gerekli finansman kaynaklarını sağlayan bankalar, küçük ölçekli bir işletme veya sanayi, esnaf ve zanaatkârların mesleki kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş özel yapıdaki bankalardır (<https://old.nios.ac.in>).

Ticari Bankacılık terimi tüm ticari faaliyetlere katılan bankaları ifade etmektedir. Bu bankalar ekonomide çok önemli bir yere sahiptir ve çok yönlü bankacılık hizmeti sunarlar. Öncelikle kar amacı güderler ve bu bakımda diğer işletmelere benzerler ancak onları diğer banka ve işletmelerden ayıran en önemli özellikleri kaydi para yaratma güçlerinin olmasıdır. Ticaret Bankaları mevduat kabul ederler ve topladıkları mevduatı sanayi ve ticaret kesimine kredi olarak kullanarak finansman ihtiyaçlarını karşılarlar. Ticaret Bankalarının kısa vadeli kredi olarak verdikleri işletme kredileri işletmelerin değişken maliyetlerini karşılamakta kullanılmaktadır. Başlıca fon kaynakları; mevduatlar, kullanılan krediler ve öz kaynaklardır (<https://www.ekodialog.com>). Ülkelerin para sistemini düzenleyen kurumlar genellikle; Devlet, Merkez Bankaları ve Ticaret Bankalarıdır.

Yatırım Bankaları, geniş bir şube ağına olmadığı için bankacılık hizmet ürünlerinin tamamını sunamayan ve mevduat toplama yetkisi olmayan bankalardır. Dolayısıyla Ticaret Bankalarına nazaran ticaret faaliyetleri sınırlı olan bankalardır. Bu bankalar işletmelerin finansal piyasalarda çalışmasına ve halka açılabilmesine yardımcı olur. Yurtiçi ve yurtdışından sağladıkları fonları menkul kıymet portföylerinin finansmanı ve firmalar orta ve uzun vadeli yatırım ve proje kredisi kullandırma şeklinde kullanırlar (Pritchard, 2019). Yatırım Bankacılığı, aracılık faaliyetleri ve kurumsal finansman konularından başlayarak birleşme ve devralmayı, fon yönetimini ve risk sermayesine kadar bütün sermaye piyasası faaliyetlerini kapsamaktadır. Bir ekonomide Yatırım Bankacılığının oluşabilmesi için temel şart o ülkede sermaye piyasasının kurulması ve işlemesidir. Yatırım Bankaları, tahvil ve hisse senetlerinin çıkarılmasında, mevcut servetlerin transfer edilmesinde, menkul kıymetlerin

yönetilmesinde ve sermayenin oluşturulmasında sermaye piyasasının önemli bir aracı kurumudur (Koç, Bağcı & Işık, 2016: 228). Yatırım Bankaları, fonksiyonlarını yerine getirirken; Kendi Öz Sermayesi, İdarelerinde Tevdi Bulunan Fonlar ve Aldıkları Borçlardan oluşan Fonları kullanırlar (Arabacı, 2018: 30).

Kalkınma Bankacılığı konusu Kalkınma Bankası kavramından daha kapsamlıdır. Kalkınma Bankacılığı, kalkınma projelerine uzun vadeli finansman temini amacıyla harekete geçirilen tüm finansal kurumları ve finansal hizmetleri ifade eden genel bir terimdir (Bruck, 2009). Kalkınma Bankaları, hükümet tarafından gelişmekte olan ülkelerde sermaye yetersizliği içindeki firmalara ya da firmalar tarafından yapılacak yeni yatırımlara, kalkınma planları çerçevesinde kalkınmada öncelikli yöre ve sektörlerle yönelik finansman sağlamak amacıyla kurulan bankalardır. Kalkınma Bankaları tipik bir ticari bankanın Gelişmekte Olan Ülkelerde girmeyebileceği alanlara finansal hizmet sağlarlar (Örneğin 10 yıldan 50 yıla kadar olan vadede krediler verirler) (Kandemir, 2002). Kalkınma Bankalarının işlevleri;

- Sanayi Sektörüne Orta ve Uzun Vadeli Fon Sağlamak
- İç Kaynakları Harekete Geçirerek Sanayi Sektörüne Yönlendirmek
- Sermaye Piyasasının Gelişimine Katkıda Bulunmak
- Karlı ve Rasyonel Yatırım Alanlarını Araştırmak ve Bulmak
- Girişimcilere İdari ve Teknik Yardımda Bulunmak
- Yeni Yatırım Alanlarına Öncülük Etmek
- Dış Ülkelerden ve Uluslararası Finansman Kuruluşlarından Sağlanacak Kredi Döviz ve Teknik Yardımı Sanayiye Yönlendirmek
- Yerli ve yabancı Yatırımcılara Ortak Bulma Konusunda Yardımcı Olmak

şeklinde sıralanabilir. Kalkınma Bankacılığı genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Yatırım Bankacılığı ise, daha çok sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Kalkınma Bankalarına fon temin eden kuruluşlar, Uluslararası Kalkınma Bankaları, Uluslararası Finans Kuruluşları ve Uluslararası Finans Birlikleri adı altındaki kurum ve kuruluşlardır (Arabacı, 2018: 29).

Katılım Bankacılığı faizsizlik prensiplerine göre çalışan, bu kapsamda her türlü bankacılık faaliyetlerini yerine getiren, kar ve zarara göre katılma esasına göre fon toplayan, ortaklık ya da finansal kiralama vb. gibi yöntemlerle bu fonları kullandıran bir bankacılık modelidir. Katılım Bankaları, faiz hassasiyetinden dolayı klasik bankalara gitmeyen fonları ekonomiye kazandırmak ve alternatif yatırım alanları sayesinde körfez fonlarını çekmek amacıyla kurulmuştur (TKBB,2019a). Bu bankalarda, gerçekleştirilen her türlü bankacılık işlemlerinde faiz ve belirsizlik içeren aşırı riskli ve spekülasyon işlemlere yer verilmez. Katılım Bankaları 1970lerden beri dünyada tartışılan konulardan birisidir. Türkiye’de ilk uygulama ise 1985 yılında başlatılmıştır (TKBB, 2019b). “İslami Bankacılık” ya da “İslami Finans” olarak da adlandırılan Katılım Bankacılığı, son otuz yıllık süreçte finans ve bankacılık sektörünün gittikçe büyüyen ve gelişen bir parçası haline gelmiştir (Pehlivan, 2016: 296).

Merkez Bankaları, bir ülkenin veya ülke grubunun para piyasasını ve bankacılık sistemini düzenleyen ve yöneten kurumlardır. Merkez Bankası ticari bir banka değildir. Bireyler Merkez Bankasında hesap açamaz ya da ondan borç isteyemez. Ayrıca bir Merkez Bankası, kamu kurumu olarak kar amacı güdemez (European Central Bank, 2015). Merkez Bankalarının kökenlerini çevreleyen koşullardaki farklılık, rol ve işlevlerin aynı şekilde gelişmemiş olduğu anlamına gelir (BIS, 2019).

Dünyada gerçek anlamda ilk merkez bankası 1694 yılında kurulan İngiltere Merkez Bankasıdır. Merkez Bankasına sahip ülke sayısı 1900 yılında 18’den 1990 yılında ise 161’e ulaşmıştır. Bir ülkenin kendisine ait bir Merkez Bankasına sahip olmasının temel nedeni para ihracının kontrolünü tek başına elinde tutabilmektir (Pınar & Erdal, 2008: 18-19).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 11 Haziran 1930 Tarih 1715 Sayılı Yasa ile kurulmuş ve 3 Ekim 1931 Tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Daha öncesinde bu faaliyetler Bank-ı Osmani Şahane tarafından yürütülmüştür (Öztürk, 2011: 85).

Merkez Bankasının temel işlevleri;

- Fiyat istikrarını sağlamak
- Para piyasasını düzenlemek
- Bankacılık sisteminin yönlendiren kurum olarak ülkedeki kredi hacmini ve dağılımını ayarlamak
- Ülkenin altın ve döviz rezervlerini yönetmek
- Dış ödemeleri düzenlemek
- Devletin veznedarlığını yapmak

şeklinde sıralanabilir.

İpotek ve Emlak Bankaları, taşınmaz malların ipoteği karşılığında genellikle orta ve uzun vadeli kredi veren kurumlardır. İpotek ve Emlak Bankaları;

- Uzun vadeli ipotek karşılığı düşük faizli konut kredisi açmak
- Uzun vadeli tahvil ihraç etmek ve vadeli mevduat kabul ederek fon sağlamak
- Konut kooperatiflerinin kurulmasını desteklemek
- Konut yapıp satmak

Bankacılık sektörü günümüzde teknolojinin en yoğun olarak kullanıldığı sektörlerden birisidir. Teknolojide ortaya çıkan hızlı gelişimle birlikte bankacılık hizmetleri de büyük bir aşama kaydetmiştir. Müşteriler elektronik bankacılık sayesinde istedikleri zaman istedikleri yerde banka hesaplarına ulaşabilmekte ve işlem yapabilmektedir. İnternet Bankacılığı, şube bankacılığında olduğu gibi bankanın çalışma saatleriyle sınırlı kalmaz. Müşterilere 24 saat boyunca pek çok işlemi gerçekleştirme imkânı sağlar. Bu şekilde işlemler daha rahat ve kolay bir şekilde yapılabilmektedir. Günümüzde hemen hemen bütün bankalar İnternet Bankacılığı yoluyla birçok bankacılık hizmeti verebilir duruma gelmişlerdir. İnternet Bankacılığının beklenen faydaları sağlayabilmesi ancak İnternet Bankacılığının yaygın bir şekilde kullanılmasıyla mümkün olur. Orta ve uzun vadede İnternet Bankacılığının karlılığının Klasik Şube Bankacılığından yüksek olduğu söylenebilir (Özkan & İpekten, 2017: 648-649).

İnternet Bankacılığı hizmeti veren bankaların sundukları hizmetlerin faydaları şu şekilde sıralanabilir (<https://assets.yapikredi.com.tr>);

- Hızlı ve Kesintisiz Bankacılık Hizmetleri (Hesap Açma, Havale, Yapabilme, Otomatik Ödeme Talimatı Verme, Kredi Kartı İşlemleri vb. gibi)
- Şubeye Gitmeden ve Sıra Beklemeden Kolay Bir Şekilde Bankacılık İşlemlerini Yapabilme
- Detaylı Rapor ve Bilgi Alabilme
- Bankacılık İşlemlerini Çok Daha Düşük Maliyetle Gerçekleştirebilme
- Bankaların Çeşitli Ürünlerini ve Hizmetlerini Görerek Bu Ürünlerden Faydalanabilme
- Gerçekleştirilen Hizmetlerin Banka Personeli Dahi Tarafından Görülememesi Nedeniyle Gizli ve Güvenli Bankacılık

İnternet Bankacılığı yoluyla yapılan işlemler sağladığı bu faydaların ve kolaylıkların yanı sıra bankalar içinde verimlilik ve maliyet tasarrufu sağlamaktadır.

İnternet Bankacılığı fikri ilk olarak 1980’li yıllarda Telefon Bankacılığı ile ortaya çıkmıştır. İlk İnternet Bankacılığı uygulaması ABD’deki “Net Bank” adı altında kurulmuştur. Daha sonra 2001 yılında Citibank ve Wells Fargo gibi köklü bankalar da bu hizmeti sunmaya başlamışlardır. Türkiye de İnternet Bankacılığı ise ilk defa 1997 yılında İş Bankası tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Onu aynı yıl Garanti Bankası izlemiştir (Pala & Kartal, 2010: 45).

Holding Bankacılığı, doğrudan veya dolaylı olarak bir ya da birden çok bankaya bir bankanın sahip olması, yönetmesi ya da bir bankanın yönetim ve denetiminin bir holdinge bağlı olması şeklinde tanımlanabilir. Bu bankacılık türünde bankayı elinde bulunduran grup ve holdinglere daha kolay kaynak aktarma amacı yer almaktadır (<https://www.baskent.edu.tr>). Ancak Holding Bankacılığında kendi gruplarına düşük faizli kredi sağlarken grup dışı firmalara kredi temininde yüksek faiz uygulaması bankacılıkta finans yapısına zarar verebilmektedir.

Türkiye’de kurulu olan mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri 19/10/2005 Tarihinde kabul edilen, 01/11/2005 Tarihli ve 25983 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan 5411 Sayılı Bankacılık Kanununun 2. Maddesinde düzenlenmiştir (<https://www.bddk.org.tr>).

1.3. Dünya’da ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Tarihsel sürece bakıldığı zaman, bankacılığın tarihinin bir değişim aracı olarak paranın kullanılmaya başlanmasından çok daha öncesine kadar gittiği görülmektedir. O dönemde sahip oldukları varlıkları maruz kalabilecekleri olası tehlikelerden korumak ve güvende tutmak isteyen insanlar bunları tapınaklara bırakmışlar, din adamları da kendilerine emanet edilen bu varlıkları atıl tutmak yerine ihtiyacı olanlara ödünç vermişlerdir. Dolayısıyla tapınakları tarihteki ilk bankalar din adamlarının da ilk bankacılar olduğu söylenebilir. Tapınaklar ile yapılan bankacılık benzeri işlevler büyük imparatorlukların çıkması ile görevini hükümdarlara teslim etmiştir. Devam eden süreçte kişiler arasında alışveriş yapılmasının başlaması ödeme aracı ihtiyacının doğmasına neden olmuştur. Zamanla ticari faaliyetlerin gelişmesi, tüccarların buldukları yer dışındaki müşterilerinden alacaklarını almasına, varlıkların saklanması için güvenilir bir yere ihtiyaç duymaları bankacılığın doğuşuna sebep olmuştur (Yetiz, 2009). Türk bankacılık tarihi incelendiği zaman ise gelişim sürecinin Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine kadar gittiği görülmektedir. Aslında Türklerin Bankacılıkla tanışması bazı nedenlerden dolayı diğer toplumlara göre çok daha geç olmuştur. Bu bağlamda aşağıda önce Dünyada daha sonrada Türkiye’de bankacılık sektörünün ortaya çıkışı ve gelişimi incelenecektir.

1.3.1. Dünyada Bankacılık Sektörünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Yapılan araştırmalarda bankacılıkla ilgili işlemlerin Sümer Babil ve Eski Yunan Medeniyetlerinde gerçekleştirildiğine dair ipuçlarına rastlanmıştır. Hatta Babil

İmparatorluğu Döneminde bankacılığın oldukça ileri gittiği söylenebilir. Bankacılıkla ilgili kurallara ilk kez M.Ö 2067-2025 Yılları arasında Hammurabi zamanında rastlanmaktadır. Hammurabi Yasalarında;

- Borç Verme
- Ticari Mal Mevduatı ve
- Komisyon Mukavelesine

dair hükümler yer almaktadır. Bu dönemde bulunan kil tabletlerde faizle borç alıp vermeye dair yazılar görülmektedir (Aydemir, 2002:1-2).

Mısırdaki bankacılıkla ilgili faaliyetlerin gelişimi Büyük İskender'in Mısırı işgal etmesinden sonra M.Ö. IV. Yüzyılda görülmektedir. İskenderiye'de yaşamış olan Batlamyus zamanında (M.Ö. 127-51) bankacılık faaliyetleri devlet denetimi altına girmiştir. Özel bankaların Romalılarla birlikte tekrar ortaya çıktığı bilinmektedir. Ancak Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla özel bankacılıkla ilgili gelişmelerde kaybolmuştur (Bozdemir, 2007: 4).

Paranın icat edilmesi ve ticaretin gelişmesiyle beraber bankacılığında gelişmeye başladığı görülmektedir. Ticaretin gelişerek uluslararası bir nitelik kazanması beraberinde parayla ilgili kurumların oluşumunu zorunlu kıldığından önce sarrafların ortaya çıktığı görülmektedir. Daha sonra sırasıyla bankerler ve bankalar ortaya çıkmıştır. Banka, İtalyanca "Banco" kelimesinden gelmektedir. "Banco" sarrafların üzerinde işlem yaptığı "masa ya da sıra" anlamına gelir. Bu kelimenin bankacılıkla uğraşan Lombardiyalı Yahudilerden geldiği sanılmaktadır (Keskin, 1993: 91). Sarrafların, mevduat kabul etmelerinin yanı sıra transfer işlemlerini gerçekleştirmeleri ve kredi vermeleri onları zamanla mevduat ve transfer bankalarına dönüştürmüştür. Sanayi devriminin de bankacılığın hızlı gelişimine önemli katkı yaptığı söylenebilir.

Ortaçağ Döneminde Avrupa'da Ruhban Sınıfının ciddi bir ağırlığının olması ve savaşların etkisiyle bankacılığın çok fazla gelişme gösteremediği söylenebilir. Böyle olmasında Ruhban Sınıfının faiz ve kredi işlemlerini yasaklamasının önemli bir rolü vardır (Sümer, 2016: 487).

Bankacılığın tarihsel gelişimine bakıldığında modern anlamda ilk banka 1609'da Hollanda da kurulan Amsterdam Bankası'dır. 1637 yılında da Venedik'te Venedik Bankası kurulmuştur. XIX. Yüzyılın başlarında dünya ticaretinin gelişmesi ve yayılması bankacılık alanında yeni eğilimlerin doğmasına neden olmuştur. Bu dönemde işbölümü, uzmanlaşma ve birleşme eğilimlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Batı bankacılığında yaşanan uzmanlaşma eğilimi dışındaki ikinci gelişme birleşmedir. Batı ekonomileri ticari kapitalizm aşamasından sanayi kapitalizmine geçerken belirli nitelikteki ticari ve uluslararası bankacılık alanında uzmanlaşmış bankalar büyük ölçekli banka işletmelerine dönüşmüşlerdir (Yetiz, 2016: 106). İngiltere Merkez Bankası 1694 yılında kurulmuştur. Bununla başlayan merkez bankacılığı sonucu 1913 yılında FED (Federal Rezerv Bank), FED 'in kurulmasıyla da günümüz modern bankacılığının temellerinin atıldığı söylenebilir. Yani temel düzeyde bankacılığın yanında modern anlamda bankacılığın 20. yüzyılda doğduğu görülmektedir (Tarlan, 1992: 58-59).

1.3.2. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Türklerin bankacılıkla tanışması gerek geleneklerin gerekse dini yapının etkisiyle diğer toplumlara göre daha geç olmuştur. Dinen faizin haram olduğuna inanılması, Sanayi Devrimine uyum sağlanamaması ve Türklerin savaşçı bir ruha sahip olduğundan dolayı askerliğe daha fazla önem vermesi ve benimsemesi bunun en önemli nedenleri olarak kabul edilebilir. Osmanlı imparatorluğunda halkın büyük bir kısmı askerlikle ya da çiftçilikle uğraştığı için ve Osmanlının vergileme sisteminden dolayı para piyasaları ve kurumları fazla gelişmemiştir.

Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişimi yedi döneme ayrılabilir. Bu dönemler (<https://ekodialog.com>);

- Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (1847-1923)
- Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932)
- Kamu Bankaları Dönemi (1933-19449)
- Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)
- Planlı Dönem (1960-1980)

- Serbestleşme Dışa Açılma Dönemi (1981-2001)
- Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002-2007)

Tanzimat'a kadar olan sürede Osmanlı İmparatorlunda bankacılık faaliyetleriyle ilgili herhangi bir gelişmenin olmadığı görülmektedir. Bu dönemde Azınlık, Gayrimüslim, Ermeni, Rum ve Yahudi kökenliler tarafından yürütülen bankerlik ve sarraflık faaliyetleri ve sarraflar iki guruba ayrılabilir. Birincisi Hazine Sarraflarıdır. Bunlar Galata'da toplanmışlardır. İmparatorluğun tamamını kapsayan işlevler gören sarraflardır. İkincisi ise köşe başı sarraflarıdır. Bunlarda hazine tarafından tescil edilmeyen ve sermayeleri sınırlı olan sarraflardır. Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat Fermanının getirdiği zorunlu giderlerin karşılanamaması üzerine açıkların kapatılabilmesi için 1839 yılında "Kaime-i Nakdiye-i Mütebere" adı altında ilk kâğıt para çıkarılmıştır (Sümer, 2016: 488). Dış ticaret açıklarının süreklilik arz etmesi ve Kaime'nin yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi devletin dış dünyadan kaynak bulmasını zorlaştırmıştır. Bunun üzerine yeni çareler aranmış ve 1845 yılında Galata Bankerlerinden iki tanesi ile ithalatın finansmanı için anlaşma yapılmıştır. Ancak bu anlaşma 1847 yılında sonlandırılmış ve bankerlerde devletten ayrı olarak aynı işlevi yerine getirmek amacıyla bir banka kurmuşlardır. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğunda kurulan ilk banka 1847 yılında kurulan "Bank-ı Dersaadet" (İstanbul Bankası) tir. Bank-ı Dersaadet'in kuruluş amacı piyasada sürekli dalgalanma gösteren Kaimenin değerine istikrar kazandırmaktır. Ancak bu banka faaliyetlerini çok uzun süre devam ettirememiş ve 1852 yılında tasfiye edilmiştir (Bulut, 2015: 6). Osmanlı İmparatorluğunda bankacılıkla ilgili ilk önemli hukuki metin 1852 yılında çıkarılan "Murabaha Nizamnamesi"dir. Bu düzenlemeyle faiz oranlarının sınırlandırılması ve tefeciliğin önlenmesi amaçlanmıştır (Demirkol, 2018: 635).

Osmanlı İmparatorluğunda gerçek anlamda bankacılığın başlangıcı 1856 yılında İngiliz sermayesiyle Londra'da kurulan Osmanlı Bankasıdır. Osmanlı Bankası, 1863'de Fransız sermayesinin de katılımıyla Osmanlı Imperial Bank adını almış ve diğer banka işlemlerinin yanında banknot çıkarma yetkisine de sahip kılınmıştır. Uzun bir süre boyunca merkez bankası fonksiyonunu bir yabancı bankanın yerine getirmesi aslında Osmanlı Ekonomisi için yabancı bankacılığın ne kadar önemli

olduğunun bir göstergesidir. 1863 yılında çiftçilere daha uygun şartlarda tarımsal kredi sağlamak amacıyla Memleket Sandıkları kurulmuştur. Zamanla sermayenin toplanmasında yaşanan zorluklar ve kredi verilmesinde ortaya çıkan yolsuzluklar nedeniyle bu sandıklar işlevlerini kaybetmeye başlamıştır. Bunun üzerine 1863’de Mithat Paşa tarafından kurulan “Tarım Kredi Kooperatifleri” 1888’de “Ziraat Bankasına” dönüştürülmüştür. Ziraat Bankası ile tarımsal kredilendirme devlet denetimine alınmaya çalışılmıştır. Kredi faizlerinin serbest piyasada yüzde 100’e ulaştığı bir ortamda Ziraat Bankası sınırlı bir ölçüde de olsa yüzde 6 faizle kredi sağlamaya çalışmıştır. Bu tarım kesiminin yararına bir olgudur (Kepenek ve Yentürk, 2005: 21).

Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında devletin sanayileşme açısından oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Sanayi sektörü Osmanlı İmparatorluğu Döneminden kalma eski teknolojiye sahip birkaç askeri fabrika, yabancılar tarafından işletilen demiryolları ve madencilik yatırımlarından ibarettir. Bundan dolayı sanayileşme için gerekli olan finansman kaynaklarının sağlanabilmesi Cumhuriyetin kurulmasından sonraki öncelikle hedef olmuştur. Bankacılık yapısına baktığımızda Türkiye’de 1923 yılında 22 tanesi ulusal 13 tanesi yabancı olmak üzere 35 tane bankanın faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu dönemdeki yabancı bankaların çoğu Osmanlı Devletinin son zamanlarında kurulan bankalardır. Ülkemizde cumhuriyetin ilanını takiben 1923’te düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi’nde ekonomik anlamda gelişme ve kalkınma için özel sektör olanaklarının yetersiz olması nedeniyle ulusal bankaların kurulmasının zorunluluğu belirtilmiştir. Takip eden yıllarda önce 1924’te ilk özel banka Türkiye İş Bankası müteakibinde 1925’te özel sanayi işletmelerine destek vermek amacıyla ilk kalkınma bankası, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası; 1930’da ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kurularak faaliyete geçmiştir. Devamında yaşanan gelişmelere göre amacını yitiren Sanayi ve Maadin Bankası 1933’te Sümerbank’a devredilmiştir. 1932 yılında Türkiye’de banka sayısı 60 iken 1945’de 40’a buna paralel olarak şube sayısı da 483’den 411’e düşmüştür. 1929 yılında yaşanan Dünya Bunalımının bu dönemde yaşanan olumsuzluklar üzerinde önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. (Korukçu, 1998; Parasız, 2005; Parasız, 2014; Kepenek ve Yentürk, 2005).

1933-1944 döneminin bankacılık açısından en dikkat çekici özelliği önemli devlet bankalarının kurulmuş olmasıdır. 1934'te oluşturularak uygulamaya koyulan I. Sanayi Planı ile beraber devlet sermayesiyle kurulan ya da desteklenen bankalar ekonomide önemli rol oynamıştır. Kamu bankalarının hepsinin sanayi planının uygulanmasında özel bir görevi vardır. Bu bankalar I. Sanayi Planı çerçevesinde kurulması hedeflenen 20 fabrikanın 13 tanesinin kurulumu aşamasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda 1933'te yerel yönetimlerin kalkınmasını sağlamak ve imar planları oluşturmak amacıyla İller Bankası, 1935'te Etibank ve 1937'de ise limanlar arası posta taşımasını yürütebilmek için Denizbank kurulmuştur. Son olarak bu dönemde 1938 senesinde esnaflar ile zanaatkârlara ekonomik destek sağlamak amacıyla Halk Bankası kurulmuştur (Parasız, 2005: 21-22). Ancak bu dönemde patlak veren II. Dünya Savaşı devletin yoğun bir şekilde bankalardan kredi kullanmasına neden olmuş bu da zaten kredi arzının daha da daralmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda tek şubeli bankaların çoğu bu dönemde kapanmıştır (<https://www.ekodialog.com>).

1945-1960 arası Türkiye'de izlenen iktisat politikalarındaki değişikliklere bağlı olarak özel bankacılığın gelişim gösterdiği dönemdir. II. Dünya Savaşından sonra devletçi anlayışın yerini özel sektörün desteklenmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması anlayışı almıştır. Bu durum bankacılık sektörüne de yansımıştır. Ekonomi alanında yaşanan gelişmeler neticesinde özel bankalar gelişme göstermiş; ülke içerisinde nüfusun artması, ekonomik faaliyetlerin tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru kayması ve işletmelerin klasik anlayıştan modern işletmelere dönüşmesi sonucunda para ve kredi ihtiyacı hemen hemen her sektörde artmıştır. Bunun sonucunda banka yatırımları artarak özel bankalar önem kazanmıştır. Bu bağlamda 1946'da Garanti Bankası, 1948'te Akbank, 1955'te Pamukbank ve 1950'de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 1945-1949 arası döneme tekabül eden bu süreçte kurulmuştur. Yine aynı dönemde faiz oranlarının ve döviz işlemleri yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası'na verilmesinden dolayı yerel bankalar zamanla önemini kaybederek tasfiye olmuş ve şube bankacılığı yaygınlaşarak önem kazanmıştır (Çankaya ve Mehmet, 2011). Bozulan ekonomik dengeler sonucunda özellikle 1953 yılından sonra enflasyon, dış ticaret ve dış borçlar hızla artmıştır.

1960-1980 arası dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü altında kaldığı için yeni banka kurulması sınırlandırılmıştır. 1958 yılında uygulamaya konulan ekonomik istikrar programı ekonomik dengeleri tesis etmede başarılı olamayınca liberal politikalar terkedilmek zorunda kalınmıştır. 1963 yılında uygulanmaya başlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde kamunun ve özel sektörün ithal ikameci politikalar uygulamaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde özel ticaret bankalarının çoğu holding bankası haline gelmiştir. Planlı dönemde, 1962’de T.C. Turizm Bankası, 1963 senesinde Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964’te Devlet Yatırım Bankası ve Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, 1968 yılında Türkiye Maden Bankası, 1976’da Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası ve son olarak 1977’de Arap-Türk Bankası’nın kurulduğu görülmektedir. Amerikan-Türk ve Arap-Türk bankaları Cumhuriyet tarihinin ilk yabancı sermayeli bankalarıdır. Sına-i Yatırım ve Kredi Bankası ise altı ticaret bankası tarafından kurulan ilk özel Kalkınma Bankası olmuştur (Aydın, 2006). Bu dönemde devlet, hedeflediği yatırımları finanse etmekte iç kaynaklar yetersiz kaldığı için Merkez Bankası aracılığı ile fon yaratma yoluna gitmiştir. Dolayısıyla bu durumda ekonomide enflasyonist yapıda kaçınılmaz olmuştur. Dış borçlar artmış ve ciddi ödemeler dengesi açıkları ortaya çıkmıştır. Bu da ekonomide yeniden dışa açık bir yapıya dönülmesine yol açmıştır.

24 Ocak 1980 Liberal Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde alınan kararlar Türk Bankacılığının gelişimi açısından son derece önemlidir ve köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu kararlar ile Türkiye ekonomik açıdan rota değiştirmiş; kapalı bir ekonomiden dışa açık bir ekonomiye geçmiş ve ihracata dayalı büyüme stratejisini benimsemiştir (Kepenek ve Yentürk, 2005: 196-200). Bu kapsamda oluşturulan yeni kalkınma plan ve politikasına göre esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz uygulamaları kabul edilerek serbestleşme çalışmaları başlatılmıştır. Ayrıca bu dönemde mevduat sigorta fonu ve İnterbank piyasasında faaliyete geçmiştir (Korukçu, 1998; Bakdur, 2003; Sümer, 2013: 37). Liberalleşme hareketinin başlamasıyla beraber söz konusu dönemde yabancı menşeli bankaların (Bank of Creditand Commerce (1980), Bank of Melland (1981) ve Türk Bankası Ltd (1981) vs.) ülkemizde faaliyet göstermesine olanak tanınmıştır (Ertuğrul ve Zaim, 1996).

1980'li yılların başında bankacılık sektöründe yaşanan başlıca gelişmeler; uluslararası denetim ve gözetim mekanizmasının kurulması, uluslararası bankacılık standartlarının ve tek düzen hesap uygulamasının hayata geçirilmesi, bilançoların dış denetime tabi olması şeklinde sıralanabilir (<https://www.ekodialog.com>). Ayrıca 1982 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası araçlarının kullanımını için yasal ve kurumsal anlamda yapılandırma oluşturulmuştur. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) 1986 yılında faaliyete geçmiştir. 1987 yılında Merkez Bankası Açık Piyasa İşlemleri uygulamaya başlamış, 1988'de döviz piyasası kurulmuş ve 1989 yılında da döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır (Keskin vd., 2008). Gerçekleştirilen düzenlemeler ve yapılandırmalar sektöre önemli ölçüde etki ederek; yabancı sermayelerinde sisteme girişine olanak sağlayarak sektörde rekabet ortamı oluşmasına olanak sağlamıştır. Söz konusu dönemde ki bir diğer önemli gelişme ise banka fonlarının kullanım alanında olmuş; bu kapsamda bireylere sunulan hizmetler dışında, devletin ekonomik faaliyetlerinde, döviz işlemlerinde daha çok kullanılmıştır. Takip edilen yıllarda para piyasasının kurularak aktifleştirilmesi sonucunda fon fazlasına sahip olan bankalardan ihtiyacı olan bankalara para transferi yapılarak bankalara yine ek gelir sağlama olanağı tanınmıştır. Böylelikle kısa süreçler halinde yaşanan likidite sıkıntısı giderilmiş ve merkez bankasının yükü azaltılmıştır (Parasız, 2011).

1990 senesinde yurtdışındaki yerleşiklere Türkiye'de menkul kıymet yatırımı yapma ve döviz mevduat hesabı açma izni verilmiştir. 1992 yılında Fon Transferi Sistemi kurulmuştur. Getirilen bu düzenlemeler bankacılık sektörüne yeni yerli ve yabancı bankaların girişine imkân sağlamıştır. Mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılmasıyla da bankacılık sektöründe rekabet artmıştır (<https://www.ekodialog.com>). 1994 senesinde sektörde ortaya çıkan riskler zarara sebep olmuş; bu zararlar spekülatif etkilere neden olmuş ve söz konusu süreçte döviz kuru kontrol edilememiş sonuç olarak ise en son Türk lirasında devalüasyon yapılmıştır. Yaşanılan gelişmeleri takiben 95 senesinde yaşanan hızlı toparlanma süreci bankacılık sektörüne de önemli olumlu etkilerde bulunmuştur. Bu dönemde faizler yükselmiş, bu durumda Türk lirası ile yatırımlar yapılmasını tetiklemiştir. Aynı yıl yurtdışı borçlanmalara vergi konulması da yerli para ile olan talepte artış görülmesine neden olmuştur. 90'lı yıllarda söz konusu gelişmelere ilave olarak

faizlerin kısa süreli artması, buna paralel olarak borçlanma ihtiyaçlarının düşüşe yerel paraya olan talebi artırmış bu durumda yükselen faizlerin tekrardan düşmesine olanak sağlamıştır. 1997 yılında bütçe disiplininin sağlanması sonucunda enflasyon ve faizler düşmeye başlamıştır. Buda risk algısının değişmesine neden olmuş, beklentiler olumlu yönde gelişmeye başlamış ve TL bazlı finansal araçlara ilgi yeniden artmıştır. Tüm bunların sonucunda Asya ve Körfez Krizlerine rağmen döviz rezervlerinde artış meydana gelmiştir. Dolayısıyla da bankaların açık pozisyonları artmıştır. Bu süreçte son olarak IMF ile olan ilişkiler geliştirilmiş 1998 senesinde bu kapsamda izleme anlaşması yapılarak hem sektörde denetim, vergi sisteminde iyileştirme ve makroekonomik sorunlara çözümler getirilmesi amaçlanmıştır. 1998'in ikinci yarısında IMF ile yapılan anlaşma çerçevesinde bankaların açık pozisyonlarına ve vadeli işlemlere sınırlamalar getirilmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan Rusya Krizi yurt içi yatırımcıların risk algısının tekrar olumsuzlaşmasına neden olmuş, fiyatlar ve faiz oranları tekrardan yükselmeye başlamıştır (Keskin vd., 2008; Zikeroğlu, 2014). 18 Haziran 1999 tarihinde 4389 Sayılı Kanun ile Bankacılık Mevzuatının Basel Komitesinin tavsiyelerine, Avrupa Birliği Talimatlarına ve Uluslararası Düzenlemelere uyumlaştırmak amacıyla Bankalar Kanununda bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1990'lı yıllar BDDK ve TMSF'nin kurulması; Egebank, Esbank, Yaşarbank, Interbank ve Yurtbank'ın TMSF'ye devredilmesi ile sonuçlanmıştır (Arabacı, 2018: 31).

2000'li yıllara girildiğinde 90'lı yılların sonunda IMF ile imzalanan Stand-by anlaşması sonuçlarını göstermeye başlamış; sürdürülebilir kamu borçlanmasına ve fiyat istikrarının sağlanarak korunmasına, faizlerin ve dolayısıyla enflasyonun gerilemesine önemli etkilerde bulunmuştur. Ancak söz konusu durumun devamlılığının sağlanamaması henüz 2000'li yılların başlangıcı olan Kasım ayında sektörün derinden sarsılmasına neden olmuştur. Piyasada yaşanan düzensizlik dalgalanmalara neden olmuş bu da birçok bankanın kapanmasına sebep vermiştir. Bu doğrultuda özel sermayeli bankalardan Demirbank, Etibank, Bank Kapital T.M.S.F.'ye devredilmiştir. Böylece Fondaki banka sayısı 11'e yükselmiştir. Söz konusu olumsuzluklara engel olunamaması sonucunda Şubat 2001'de daha büyük bir sarsıntı ve kriz yaşanmıştır. Bu durum ise bankacılık sektörünün güç kaybetmesine, faizlerin ve döviz kurunun fırlamasına sebebiyet vermiştir. Dolar kuru bir gecede 670

bin TL'den 1 milyon TL'nin üzerine çıkmıştır. Gecelik faizler ise % 6000-6200 seviyelerini görmüştür. Yine her sarsıntıda olduğu gibi bankaların TMSF'ye devredilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu dönemde bankacılık sektörünün zararı öz kaynaklarının % 77'sine ulaşmıştır. Daralan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 2000 yılında 85 banka, 7983 şube ve 174730 personelden yaşanan tasfiyeler, birleşmeler ve devirler sonucunda 2005 yılında 51 banka, 6568 şubeye personel sayısı da 138724'e düşmüştür (Sümer, 2016: 490).

Şubat 2001 krizinden sonra bankacılık sisteminin oldukça kırılgan bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bu sürecin bir sonucu olarak Türk Bankacılık Sistemi aşağıda sıralanan yapısal zayıflıklarla karşı karşıya kalmıştır (BDDK, 2002: 4):

- Bankaların Öz kaynak Yetersizliği
- Küçük Ölçekli ve Parçalı Bankacılık Yapısı
- Bankacılık Sistemi İçerisinde Kamu Bankalarının Payının Yüksekliği
- Zayıf Aktif Kalitesi (Kredi Yoğunlaşması, Kredi ve Karşılıklar Arasındaki uyumsuzluk vb. gibi)
- Piyasa Risklerine Aşırı Duyarlılık ve Kırılganlık (Vade Uyumsuzluğu, Açık Pozisyon)
- Yetersiz İç Kontrol, Risk Yönetimi ve Kurumsal Yönetişim
- Saydamlık Eksikliği

2000 yılının başında bu krizin etkilerinin ortadan kaldırılması amacıyla Nisan ayında şoklara dirençli, mali disiplin sağlamayı ve enflasyonu düşürülerek sektörün güçlenmesini amaçlayan bir güçlü ekonomiye geçiş programı uygulanmaya konulmuştur. Bu programın temel unsurları şu şekilde sıralanabilir (BDDK, 2003: 9):

- Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması
- TMSF'ye Devredilen Bankaların Çözümlemesi
- Özel Bankacılık Sisteminin Daha Güçlü ve Sağlıklı Bir Yapıya Kavuşturulması
- Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi ve Sektörde Etkinliğin Arttırılması

Program kapsamında sıkı maliye politikası uygulanması ve yapısal reformların hayata geçirilmesinin yanı sıra enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek için döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış ve para politikası likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur. Bu program bankacılık sisteminin bilanço yapısının şekillenmesinde de önemli ölçüde etkili olmuştur (BDDK, 2002: 5). Sonuç olarak enflasyon gerilemiş, faizler düşüş eğilimi göstermiş; dövizlerdeki değişimler giderilmek amacıyla piyasaya devlet müdahalelerde bulunmuştur. Bu gelişmeler bankacılık sektörünün tekrardan direncinin artmasına ve kar eder duruma gelmesine olanak tanımıştır. Ayrıca söz konusu gelişmeler TMSF'ye devredilen bankaların birleştirilerek satılmasına ve tekrar açılmasına olanak tanımıştır. Nihayetinde, ekonomi daha istikrarlı hale gelmiş; sektörde dinamizm sağlanmıştır. Bankaların güvenli duruma gelmesi ve güçlü bir sektör olması halkada güven vermiş ve finansal sistem daha sağlıklı bir hale bürünmeye başlanmıştır. Bu dönemde verilen bilgilere ilaveten T.M.S.F.'ye devredilen Pamukbank ile Halk Bankası'nın birleştirilmesi önemli bir gelişme olmuştur.

Bankacılık sektörüne yönelik yeniden yapılandırma programının toplam maliyeti 47,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Görev zararları dâhil kamu bankaları için 21,9 milyar dolar, TMSF'ye devredilen bankalar için ise 17,3 milyar dolar olmak üzere toplam 39,3 milyar dolarlık bir ek yük ortaya çıkmıştır. Bunun GSYH'ye oranı %26,6'dır. Yeniden yapılandırma programının özel sektöre maliyeti ise 5,2 milyar doları TMSF'den 2,7 milyar doları kriz döneminde eriyen sermayelerini güçlendirmek amacıyla özel sektör bankaları tarafından olmak üzere 7,9 milyar dolardır. Bunun GSYH'ye oranı ise % 5,3'tür (BDDK, 2003: 7).

2002-2007 Dönemi bankacılık sektörü açısından önemli gelişmeler olduğu bir yapılandırma sürecidir. Bu dönemde bankalar kanunda ciddi değişiklikler yapılarak bankacılıkla ilgili yasal düzenlemeler uluslararası standartlara ve uygulamalara entegre edilmeye çalışılmıştır. Gerçekleştirilen düzenlemeler kısa sürede etkisini göstermeye başlamış ve bankacılık kanunu 2005 yılında yasallaştırılmıştır. Bankacılık sektörünün denetimi ve düzenlenmesiyle ilgili tüm yetki Hazine Müsteşarlığı ve

Merkez Bankasından alınarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna (BDDK) devredilmiştir (Arabacı, 2018: 34).

İKİNCİ BÖLÜM

KRİZLERİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ, TARİHSEL SÜREÇTE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİ

2.1. Kriz Kavramı

Kriz kavramını tanımlamak oldukça zordur. Kökenini Yunanca “krisis” kelimesinden gelmektedir. Bu kararın alınması gereken bir durumun evrim aşamasını ifade eder. Bu kavram, kararların alınması zor olan bir olgunun evriminde bir kırılmayı açıklar (Stegăroiu, 2005: 261). Kriz kavramı, tıp, ekonomi, yönetim, kamu yönetimi, iletişim, tarih, psikoloji bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi çok farklı alanlarda kullanılan bir kavramdır. Krizler, insanlar, hükümetler ve organizasyonlar tarafından yaşanabilecek karmaşık durumlardır. Kriz kelimesi düzensizlik anlamına da gelir. Yani kriz, sıra dışı ya da istikrarlı olmayan bir durumdur. Aniden olan ve herhangi bir sistemin rutin işleyişini bozan ani bir durumu da ifade eder. Kriz öncesi ve sonrası dönemlere kaotik süreçler denir. Kaos, geçici bir süre boyunca düzensizliğe sebep olabilir ve boşluklara neden olan bir şey anlamına gelen Yunanca bir kelimedir (İşyar, 2008).

Kriz, sistemsal bir bozulma olarak da kabul edilebilir. Dengesizliği ve süreksizliği ortaya çıkaran, istenmeyen sonuçlarla başa çıkmak ve söz konusu sistemin kabul edilebilir yeni bir durumunu elde etmek için özel bir müdahale gerektiren durumdur (Benaben, 2016: 353). Kriz, özellikle sosyal bilimlerde sıkça yer alan zor kavramlardan birisidir. Geniş kullanımı nedeniyle kesin ve özgün bir tanımını yapmak oldukça zordur (Eastham, Coates and Allodi, 1970: 463). Kriz nötr bir kavram değildir. Bu duygusal bir terimdir ve sonuçları da bir olguyu vurgular (Luikas, 2018).

2.2 Kriz Türleri

Kriz kavramının 1990'lı yıllardan sonra hayatımızın içine çok daha fazla girmeye başladığı görülmektedir. Dünyada son 30-40 yıllık dönemde yaşanan küreselleşme sürecinde bilgi ve bilgisayar teknolojisinde ortaya çıkan buluş ve yeniliklerin finansal tekniklerde ve araçlarda sağladığı gelişim yaşanan krizlere farklı boyutlar getirmiştir. Özellikle bilgi teknolojisinde ortaya çıkan yeniliklerin finansal araçlar üzerindeki etkisi ve yeni finansal araçların olağanüstü boyutta artması sermaye akımlarının hareket kabiliyetini arttırmış ancak aynı zamanda krizleri yaygınlaştırmada hızlandırıcı bir rol üstlenmiştir (Öztürk ve Gövdere, 2010: 379).

Dünyada bugüne kadar yaşanan krizlere bakıldığında hepsinin pek çok ortak özelliği olduğu ancak hiçbirisinin birbirinin aynısı olmadığı görülmektedir (Perelman, 2008: 30).

Finansal krizler genellikle aşağıdaki fenomenlerden bir veya birkaç tanesiyle ilişkili olarak ortaya çıkabilir (Claessens and Kose, 2013):

- Kredi hacmi ve varlık fiyatlarındaki önemli değişiklikler
- Finansal aracılıkta ciddi aksamalar ve ekonomideki aktörlere dış finansman arzı
- Büyük ölçekli bilanço sorunları (Şirketler, Hane halkı ve Finansal araçlar vs.)
- Büyük ölçekli devlet desteği (Likidite desteği, Yeniden sermayelendirme vb. gibi)

Finansal krizler çeşitli şekil ve biçimlerde ortaya çıkabilir. Ancak sınıflandırma açısından iki başlık altında toplanabilir. Bunlar; kesin nicel tanımlar kullanılarak sınıflandırılanlar ve büyük ölçüde niteliksel analize bağlı olanlar şeklinde ifade edilebilir. İlk grupta para birimi ve ani durma krizleri, ikinci grupta ise borç ve bankacılık krizleri vardır (Reinhart and Rogoff, 2009).

Para krizleri, finansal bunalımın bir türüdür. Ülkenin ulusal para birimine ciddi ve hızlı değer kaybı ile sonuçlanan bir spekülâtif saldırı sonucunda ya da ülkenin uluslararası rezervlerinin seviyesini değiştirerek, faiz oranlarını hızla arttırarak veya sermaye kontrolleri uygulayarak ulusal parasını hızla savunmak zorunda kalması durumunda ortaya çıkar (Saxton, 2002). Para krizi, basit bir şekilde paranın önemli ölçüde devalüasyonu olarak tanımlanabilir.

Ani durma, uluslararası sermaye girişlerinde büyük (ve genellikle beklenmeyen) bir düşüş veya toplam sermaye akışlarında keskin bir geri dönüş olarak tanımlanabilir. Ülke ekonomisine sermaye girişleri ekonominin uluslararası rezervlerindeki artışları ya da cari işlemler hesabındaki açıkları finanse etmektedir. Gelişmekte olan bir ekonomide sermaye geri dönüşü sırasında ortaya çıkan spekülâtif saldırı, faiz oranlarının yükselmesi ve ulusal paranın değer kaybetmesiyle sonuçlanabilmektedir. Bu durum para ve vade uyumsuzlukları bulunan bankacılık sektörünü de olumsuz etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bir para ve/veya bankacılık krizi eşliğinde yurtiçi talepte ve gelirden önemli düşüşler yaşanmaktadır (Varlık, 2006: 77). Bunlar ölçülebilir değişkenler olduğu için kantitatif tekniklerin kullanımına uygundur.

Dış borç krizleri, bir ülkenin dış borçlarını ister kamu ister özel kesim borcu olsun ödeyememe durumu ifade eder.

Bankacılık krizleri, bankaların iflasları ya da yükümlülüklerini yerine getirememeleri durumunda, büyük ölçüde dönmeyen kredilerin varlığı halinde ve hükümetlerin bankalara kurtarma operasyonlarıyla müdahale ettiği durumlarda ortaya çıkabilir (Seyidoęlu, 2007: 556). Bankacılık krizleri oldukça yaygın olan ancak belki de en az anlaşılan kriz türüdür. Finansal liberalizasyon kırılğan bir bankacılık sisteminin olduğu ekonomilerde istikrarsızlığı daha da arttırmaktadır.

Bankacılık ve Para Krizleri arasında sıkı bir bağlantının olduğu söylenebilir. Özellikle 1990'lardan günümüze kadar yaşanan krizlere bakıldığında bunu görmek mümkündür. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde genellikle bankacılık krizlerinin para krizlerini tetiklediği görülmektedir. Ancak zaman zaman bunun tersi de ortaya çıkabilmektedir (Glick & Hutchison, 2009). Bununla beraber para ve bankacılık

krizleri çoğunlukla bir arada çıkma eğilimindedirler. Bu krizler “İkiz Krizler” olarak isimlendirilmektedir (Kaminsky, 2000). Yapılan araştırmalarda 1970-1985 arası dönemde daha çok para krizlerinin 1980’lerin ortalarından itibaren ise bankacılık krizlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (IMF, 1998).

2.3. Bankacılık Krizi Kavramı ve Ortaya Çıkmasındaki Nedenler

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle bankacılık krizlerinin kavramsal açıdan üzerinde durularak bankacılık krizi ile ilgili görüşler hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra bankacılık krizlerinin nedenlerine değinilerek, bu krizleri tetikleyen mekanizmalardan bahsedilmiştir.

2.3.1. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri gerek ülke boyutunda gerekse dünya genelinde sık yaşanan bir durum değildir. Bu krizler diğer durgunluklara kıyasla daha derin ve daha uzun soluklu resesyonlar ile baş gösterirler (Boissay vd., 2016:3). Yaşanan bir ekonomik buhranın bankacılık krizi olarak tanımlanması bankacılık krizlerini tanımlamada farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bankacılık krizi tanımlamaları esas olarak sermaye yeterliliği, varlıkların kalitesi, yönetim, kazanç ve likidite gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir.

Sundararajan ve Balino (1991)’e göre bankacılık krizi, kredi likiditesinde bir patlama yaşanmasıdır. Long (1988) ise bankacılık krizi ile ilgili bir kriter geliştirmiştir. Buna göre bankaların yükümlülüklerinin piyasa değeri, varlıklarının piyasa değerinden daha büyük olmadıkça, yani zararları öz kaynaklarının değerini aşmadıkça herhangi bir kriz yaşanmayacaktır. Hagen ve Ho (2007) ise söz konusu krizi para piyasası perspektifinden ele alarak, bankacılık krizi dönemlerini para piyasasında aşırı likidite talebi yaşanan bir dönem olarak tanımlamışlar ve ortaya çıkan krizin merkez bankası rezervlerine olan talebi artırdığını öne sürmüşlerdir (Iyede vd. 2018:87).

Genel olarak bankacılık krizi finansal sistemdeki bir veya daha fazla bankanın likidite ve iflas krizini yansıtmaktadır. Bankaların yaşadığı oldukça büyük zararlar

nedeniyle borç sözleşmelerini ve mevduat sahiplerinin talep ettiği para çekimlerini geri ödeme yeteneğini kaybetmesi bankaları kritik likidite sıkıntısı ile karşılaştırmaktadır. Bu durum bankalarının büyük sermaye kaybı yaşayarak iflas etmesine neden olur ki literatürde sıklıkla karşılaşılan “sistemik bankacılık krizi” daha çok bu kayıplarla ilgili bir kavramdır. Öte yandan bankaların yaşadığı mevduat sıkıntısı ile birlikte devletin birleşme, kapanma ve el koyma gibi müdahalelerde bulunması bankacılık krizi tanımlamasına daha geniş bir boyut kazandırmaktadır.

Bankacılık krizlerine yönelik ortaya çıkan görüşler iki grupta ele alınmaktadır. Bunlardan ilki bankacılık krizlerinin rassal olduğu ve dolayısıyla reel ekonomiden etkilenmediği şeklindedir. Burada bankacılık krizini besleyen en önemli mekanizma mevduata yönelik aşırı talebin oluşması ile başlamaktadır. Bir diğer görüş ise bankacılık krizlerinin ekonomideki konjonktürel dalgalanmalarla ilişkili olduğu yönündedir. Bu görüşe göre reel ekonomide yaşanan bir daralma banka varlıklarının değerini azaltarak mevduat sahiplerinin bankalardan paralarını çekmelerine yol açacaktır (Altıntaş, 2004:42). Sonuçta birbirine tamamen zıt iki teorik görüş var olmasına karşın, günümüzde ağırlıklı olarak ikinci görüş benimsenmektedir. Nitekim reel ekonomi ile finansal piyasalar arasında birbirini besleyen bir yapının varlığı yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.2. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Bankacılık krizleri, nedenleri sürekli tartışan bir konu olarak literatürde geniş bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak krizin ortaya çıkış süreci hakkında çeşitli mekanizmaların varlığına yönelik açıklamalar söz konusudur. Golstein ve Turner (1996) bankacılık krizlerinin ardındaki faktörleri şu şekilde gruplandırmışlardır: i) dış ve iç makroekonomik oynaklık, ii) borç vermedeki ani artışlar, varlık fiyatlarının daralması ve sermaye girişlerindeki dalgalanmalar, iii) yüksek derecede vade/döviz uyumsuzluğu ile artan banka borçları. Bu üç faktör göz önüne alındığında bankacılık krizlerinin nedenleri kendi içerisinde makro ve mikro boyutta olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Makro boyuttaki nedenler dünya ve ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durum ile ilişkilendirilebilirken, mikro boyutta bankacılık sektörünün kendi içerisindeki sorunlardan kaynaklandığı söylenebilir.

Öncelikle bankacılık krizleri bankaların bilançolarının varlık tarafındaki büyük kayıplardan kaynaklandığı söylenebilir. Zarar genellikle varlık kalitesindeki uzun süreli bir bozulmayı takip eder ve olumsuz makroekonomik şoklar, piyasa başarısızlıkları veya hükümet müdahalelerinden kaynaklanır. Bu görüş bankacılık krizlerini konjonktürel dalgalanmaların bir sonucu olarak görür. Buna göre ekonomi hızla büyürken yatırımcılar geleceğe dair iyimser beklentiler içerisinde girdiğinde bir kredi genişlemesi yaşanır. Ekonominin gerilediği dönemlerde ise bu genişleme bir dezavantaj oluşturarak kredi sisteminde çöküşe yol açar. Sonuçta finansal sistemin döngüsel hareketlere bağımlı ve kırılgan bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Laeven, 2011:4.4).

Ülke içerisinde yaşanan makro ve mikro boyuttaki değişimler bankacılık krizinin nedenleri olarak sayılabileceği gibi, bankacılık sektörü dışsal faktörlerden de etkilenebilmektedir. Bunlar dış ticaret hadleri, uluslararası faiz oranları ve döviz kuru olarak sayılabilir. Söz konusu göstergelerden yaşanan değişimler bankacılık kesimine de etki edecektir (Altıntaş, 2004:46). Buna bağlı olarak finansal liberalizasyonun bankaların dışsal faktörlere olan bağımlılığını artıracığı söylenebilir.

2.3.3. 1980 Sonrası Dünyada ve Türkiye’de Yaşanan Bankacılık Krizleri

1980 sonrası dönemde dünyada yaşanan başlıca bankacılık krizleri 1992-1993 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi, 1994-1995 Meksika Krizi, ardından Asya Krizleri ve son olarak Küresel Mali Krizdir. Türkiye kapsamında değerlendirildiğinde ise 1994 krizi ile Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu bölümde söz konusu krizler ana hatları ile sunulmuştur.

2.3.3.1. Dünyada Yaşanan Bankacılık Krizleri

Bu başlık altında 1980 sonrası dönemde yaşanan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi, Latin Amerika Krizleri, Asya Krizleri ve Küresel Finansal Kriz açıklanacaktır. Bu dönemde yaşanan krizler, 1980’lerde uygulanan finans sektörünün serbestleştirilmesi ve dışa açılmaya başlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu temel neden genel kabul görmeye birlikte, her bir krizin ortaya çıkış bölgesinin kendine

özgü ekonomik koşulları da önemli olmaktadır. Bu başlık altında ele alınan dönemdeki krizlerin her biri ayrı başlıklar altında incelenecektir.

2.3.3.1.1. 1992-1993 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi

Avrupa para sistemi, 1979 yılında Bretton Woods sisteminin ardından dolarda meydana gelen dalgalanmalara tepki olarak ve döviz kurundaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla kabul edilmiştir. Sistem Avrupa para birimi ve sabit döviz kuru sistemi (ERM) olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Başlangıçta Belçika, Danimarka, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Almanya, İrlanda ve İtalya'nın yer aldığı ERM'ye daha sonra, İngiltere ve Portekiz de katılmıştır (Bayar, 2014:215). ERM sisteminde 1992-1993 yılında ortaya çıkan kriz uluslararası para sistemi içerisinde önemli bir olaydır.

1979 yılındaki kuruluşundan itibaren ERM döviz kuru sınırları sistemi, merkezi paritelerin periyodik olarak yeniden düzenlenmesine imkân vermiştir. 1980'lerde üye ülkeler, kademeli olarak döviz kuru politikalarının sıkı bir şekilde koordine edilmesini sağlamak için yeni merkezi oranlar oluşturarak prosedürler geliştirdiler. Bir ülke veya bir grup ülke yeniden düzenleme önerdiğinde, devalüasyon usulleri Parasal Komite toplantılarında toplu müzakereye tabi tutularak, uygulama hakkındaki nihai karar oy birliği ile onaylanmaktaydı. ERM esasında üyelerine etkili bir kurumsal çerçeve sağlamıştır. Bu çerçeve ile döviz piyasalarında ortaya çıkan ekonomik ve finansal gerginlikler, koordineli politika eylemleri yoluyla yok edilebiliyordu. Ancak 1992 yılında krizin ortaya çıkması koordinasyon mekanizmasının durma noktasına geldiğine dair bir kanıt oluşturmaktadır (Buiters vd. 1998:6).

ERM krizi ikinci nesil kriz modelleri¹ çerçevesinde incelenmesi gereken bir konudur. Avrupa Para Sistemi ile 1988 yılında yedi ülke sabit kur sistemi temelinde kendi ulusal paralarını Mark (DM)'a bağlamışlardır. Buna bağlı olarak sisteme üye ülkelere

---

¹ Birinci nesil kriz modeli: Bütçe açıklarının artması sonucu finansal krizler ortaya çıkmaktadır. İkinci nesil kriz modeli: Ekonominin genel verilerinde bir olumsuzluk olmadığı halde ülke parasında yapılan spekülasyon hamlelerin krize yol açtığını savunur. Üçüncü nesil kriz modeli: Krizlerin ülkeler arasında yayılma nedenlerini açıklamayı hedefleyen modeldir.

yoğun sermaye akışları başladı ve bu sermaye akışı ülkelerin paralarının aşırı değerlenmesi ile beraber cari dengesizliklere yol açmıştır. 1990 yılına gelindiğinde Berlin Duvarının yıkılması Doğu Almanya'ya transfer akışına neden olmuş ve bütçe açıklarında çok büyük artışlar yaşanmıştır. Sonuçta Almanya yüksek enflasyon, yüksek faiz oranı ve artan büyüme oranı şeklinde bir genel görünüme sahip oldu. Bu ülkede enflasyonun yüksek olması Mark'ın reel olarak değer kazanmasına neden oldu, ancak bu sırada sisteme üye diğer ülkeler enflasyon ve işsizliğe yol açmamak adına devalüasyon yapmak yerine kuru sürdürmeye devam etmişlerdir. Böylece ülkeler arasında çelişkili politikalar ortaya çıkmış ve ERM krizi sabit döviz kuru, aşırı değerli ulusal paralar, finansal liberalizasyon, birbiri ile uyumsuz para politikaları ve spekülasyon sermaye hareketlerinden kaynaklanan bir kriz olarak ortaya çıkmıştır (Yay vd. 2001:32).

2.3.3.1.2. 1994-1995 Latin Amerika Krizleri

“Tekila Krizi” olarak da bilinen 1994-95 tarihli Meksika krizi, Aralık 1994'te Meksika pezosunun değer kaybından sonra ortaya çıkan bir krizdir. Krizin kökenlerine inmek için 1980'li yıllara gitmek gerekmektedir. Meksika 1980'lerin ikinci yarısında büyük ölçekte reform ve deregülasyona yönelmiştir. Reformlar özellikle ticaret ve uluslararası sermaye akışlarını serbestleştirme kararını içermektedir. Bu kapsamda Genel Tarife ve Ticaret Anlaşması (GATT) kapsamındaki ticaret müzakereleri tamamlanmıştır. Daha sonra ABD ile NAFTA kapsamında dış ticaret anlaşması görüşmeleri başladı ve finans sistemi daha da serbestleştirildi, en büyük ticari bankaları özelleştirerek, bankacılık sistemini deregüle etti (Aldo, 2012:4). 1980'li yıllar ve 1990'lı yıllarında başına gelindiğinde yaşanan bu gelişmeler Meksika'nın ciddi ölçüde liberalleşme sürecine girdiğini göstermekte ve bu uygulamalar sağlam iç politikalarla desteklenemediğinde etkisi tüm dünyayı saran ciddi bir krizin önünü açmıştır.

Genel olarak Latin Amerika ülkelerinin 1990'lı yıllarda uyguladıkları programlar sıkı para ve maliye politikaları ile birlikte, devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması ve dışa açık politikalarla oluşmaktadır. Bu politikalar sonucunda ekonomik göstergelerde nispeten iyileşmeler sağlanmış, öte yandan bu ülkelerin dış kaynak

bağımlılığı önemli ölçüde artmıştır. 1990'lı yıllarda makroekonomik göstergelerde ortaya çıkan olumlu gelişmeler bu ülkelere sermaye akışını hızlandırmıştır. Ardından değerlenmiş kur, ödemeler bilançosundaki dengesizlikler ve yurtiçi tasarruflardaki azalış sonucu gelen sermayenin ülke dışına kaçışı söz konusu olmuştur. Sonuçta daha çok portföy şeklinde olan bu yatırımların ülke dışına çıkması Meksika ve ardından diğer Latin Amerika ülkelerinde bir kriz ortamına sebebiyet vermiştir

Meksika krizinin yayılma etkisi ortaya çıkarması literatürde Tekila Etkisi olarak yer almıştır. Kriz Meksika merkezli olmakla birlikte, Arjantin ve Brezilya'da şiddetli bir şekilde hissedilmiş ve daha sonra tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Meksika Krizi sonucundan krizlerle ilgili bir takım çıkarımlar yapılmıştır. İlk olarak sabit/yarı sabit döviz kuru sistemlerine dayalı politikalar kısa vadede bir iyileşme yaratabilse de uzun vadede döviz kurunun aşırı değerlendirilerek cari açıkla sonuçlanmaktadır. Ek olarak ortaya çıkan cari açıkların kısa vadeli (daha çok portföy şeklindeki) yatırımlarla finanse edilmesinin sağlıklı bir finansman kaynağı olmadığı görülmüştür. Bir başka sonuç bankaların güçlü bir denetim mekanizması ile denetlenmesi ve son olarak finans piyasalarında şeffaflığın yatırımcılara güven sağlama açısından önemli bir faktör olduğunun görülmesidir (Yay, 2001:34).

2.3.3.1.3. Asya Krizleri

Ağustos 1997'de Tayland'da bir finansal kriz olarak başlayan Asya krizi karmaşık bir yapıya sahiptir. Asya krizinin nedenleri farklı açılardan incelenebilir. Öncelikle krizden etkilenen ülkelerde bir takım eksiklikler vardır. Tayland, sürdürülemez cari açıklar ve aşırı değerlendirilmiş döviz kuru olmak üzere geleneksel makroekonomik sorunlara sahipti. Bununla birlikte, genel olarak, kriz ülkelerindeki zayıflıklar, zayıf yerli finansal kurumların büyük sermaye girişleri ile etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Etkilenen ülkelerdeki yapısal ve makroekonomik sorunlarla birlikte bu krizler büyük ölçüde finansal paniğe dayanıyordu. En çok etkilenen ülkeler kısa vadeli dış borçlarının GSYH'ye oranı yüksek olan ülkelerdi (Berg, 1999:3).

1990-1996 yılları arasında Endonezya, Malezya, Filipinler, G. Kore ve Tayland'dan oluşan Asya ülkelerinde makroekonomik bir sorun söz konusu değildir. 1996'nın sonuna gelindiğinde ise ihracattaki azalış, cari açıklardaki artış, gayrimenkul fiyatlarının düşüşe geçmesi ve bazı finans şirketlerinin zor bir sürece girmesi ile Tayland parası bahtın devalüasyonu kaçınılmaz olmuştur. 1997'de sabit kur terk edilerek baht devalüe edilmiştir. Bu devalüasyon Güneydoğu Asya'da finansal panik ortamına yol açmış ve sonuçta ciddi bir kriz sürecine girilmiştir (Yay, 2001:36).

Sonuçta ilk olarak geçmiş ekonomik başarıları Asya ülkelerini yabancı yatırımcılar için cazip hale getirmiştir. Daha sonra dış ekonomik ortamdaki başlangıçta avantajlı olan çeşitli unsurlar, 1996-1997 yıllarında tersine dönmüştür. Ardından yerel makroekonomik ve döviz kuru politikalarında sınırlamalar ve tutarsızlıklar yaşanmıştır. Bunun yanı sıra kurumsal zayıflıklar da dâhil olmak üzere kırılğan ve hassas mali sektörler vardır. Bütün bu nedenler krizin ortaya çıkmasında etkili olan temel faktörler olarak düşünüldüğünde gelecek krizlerinin önüne geçmek esasında bu temel bileşenlere yönelik iyi işleyen bir mekanizma oluşturmakla ilişkilendirilebilir.

2.3.3.2. Türkiye'de Yaşanan Bankacılık Krizleri

Türkiye 1980 sonrası dönemde 1994 ve 2001 yılları olmak üzere iki kriz süreci yaşamıştır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle 1994 krizi hakkında bilgi verilere daha sonra 2001 krizi incelenecektir.

2.3.3.2.1. 1994 Krizi

1990'lı yıllar önceki dönemde yaşanan ekonomik gelişmelerin sürdüğü bir dönemdir. Ancak bunun yanı sıra bu yıllarda yüksek enflasyon ve istikrarsız bir büyüme performansı gözlenmektedir. Türkiye bu dönemde kamu maliyesinde ciddi sorunlar yaşamış, kamu açıkları sürdürülemez boyutlara ulaşmıştır. Açıkların büyümeye devam etmesi ise kamunun borçlanma gereğini artırarak para ve sermaye piyasalarına olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır (Gaytancıoğlu, 2010:142). Dolayısıyla ekonominin kamu cephesindeki olumsuzluklar bu kesimle sınırlı kalmamış finansal sektör için bir baskı oluşturmuştur.

Bu dönemde artan kamu açıkları ile birlikte yükselen iç faiz oranları ülkeye sıcak para girişini hızlandırmış ve böylece TL'nin aşırı değer kazanmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda işgücü maliyetlerinde artışlar ihracat teşviklerindeki azalışlarla birlikte ülkenin rekabet gücünü kaybetmesine yol açmıştır. Sonuçta yüksek oranlı ve sürekli artan kamu açıklarından kaynaklanan iç ekonomik dengesizlikler, ardından dış dengede bir bozulmaya neden olmuştur. Bozulan dengeler ithalatın artmasına, ihracatın yavaşlamasına ve dış ticaret açıklarının yükselmesi ile sonuçlanmıştır ve 1994 Nisan ayında para, sermaye ve döviz piyasalarında bir kriz ortaya çıkmıştır (Erdem vd. 2009:236-237). Krizin neden olduğu dengesizlikleri gidermek için çeşitli politikaların uygulamaya konması gerekliliği doğmuştur. Bunlardan en önemlisi 5 Nisan 1994 istikrar programıdır. Programın temel amacı kamu açıklarını azaltmak, enflasyonu düşürmek ve istikrarlı bir büyüme sağlamaktır. Ayrıca kriz ile bankacılık sektörüne olan güven kaybolmuş ve önemli mevduat çıkışları yaşanmıştır. Bu sorunu aşmak için tasarruf mevduatı sigortası uygulamasına geçilmiştir.

2.3.3.2.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

1999 yılına gelindiğinde kamu kesimi dengesizliklerinin sürdürülemez boyutlara ulaşması hükümeti IMF desteği almaya ve yeni bir istikrar programı uygulamaya zorlamıştır. Yeni program ile enflasyonu düşürmek için kur çıpası uygulanması hedeflenmiştir. Ancak uygulamam bir takım sorunları da vardır. Program kamu kesimindeki sorunlara ve bankaların bilanço zararlarına kesin bir çözüm getirememiştir. Bankacılık sektörü ağır sorunlarla karşı karşıyadır ve IMF'in sabit kurdan vazgeçmemesi krize zemin hazırlamıştır. Önce 2000 yılının ikinci yarısında ve ardından 2001 yılı başlarında bankacılık kesiminde büyük bir kriz ortaya çıkmıştır (Pamuk, 2014:283). Bu krizin Türkiye ekonomisinin genel makroekonomik göstergelerine çok ağır olumsuz yansımaları olmuştur. Söz konusu göstergelerin kriz dönemi geçirdiği değişimler tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: 2001 Krizini Açıklayan Öncü Göstergeler, 1999-2002

Göstergeler/Yıllar	1999	2000	2001	2002
Büyüme Oranları	-6.1	6.3	-9.5	7.9
TEFE	53.1	51.4	61.6	50.1
TÜFE	64.9	54.9	54.4	45
İşsizlik Oranı	7.7	6.5	8.4	10.3
Ulusal 100 Endeksi	78.73	149.95	-29.97	8.37
Kısa Vadeli Dış Borçlar	-10.33	-23.47	42.04	-0.12
M1/GSMH	5.98	6.01	6.44	5.75
M2/GSMH	28.62	25.41	26.77	22.50
Bütçe Açıkları/GSMH	-11.86	-10.93	-16.91	-15.25

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr> [Erişim Tarihi: 10/03/2018],

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> [Erişim Tarihi: 10/03/2018].

Tablo 1 incelendiğinde 1999 ile 2002 yılları arasında yaşanan 2001 krizinin etkileri birtakım göstergeler doğrultusunda ele alınmıştır. Öncelikle büyüme oranlarına bakıldığında 1999 yılında yüzde 6.1’lik bir küçülme yaşanırken 2000 yılında yüzde 6.3 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. 2001 yılında ise GSMH yüzde 9.5 küçülerek krizin olumsuz etkilerinden birini yansıtmaktadır. Ancak 2002 yılına gelindiğinde uygulanan politikalar çerçevesinde iyileşme söz konusu olmuştur.

Enflasyon ile ilgili yorum yapabilmek için ele alınan tabloda TEFE ve TÜFE oranlarındaki değişimlere bakılmaktadır. Buna göre 1999 yılı itibariyle TEFE yüzde 53.1 iken; TÜFE yüzde 64.9’luk bir değişime sahiptir. 2001 yılına gelindiğinde ise TÜFE’de olumlu bir gelişme kaydedilerek değişim yüzde 54.4’e gerilemiştir. Ancak TEFE’de yüzde 61.6 oranında bir değişim gözlenmektedir.

Yine bu dönemde işsizlik oranlarında artış söz konusudur. 2002 yılında işsizlik oranı artmaya devam etmiş ve yüzde 10.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum krizin işgücü piyasasına olumsuz etkilerinin devam ettiğini göstermektedir.

2001 krizi kamu harcamalarının artırılmasını gerekli kılmıştır. Buna bağlı olarak 1999 yılında yüzde 11.7 olan bütçe açığının GSMH’ye oranı 2001 yılında yüzde 16.3 seviyesine çıkmıştır. Bütçe açıklarının artması ise kamunun borçlanma gereğini artırmıştır. Bu da kısa vadeli borçlardaki artışı açıklamaktadır. Kısa vadeli borçlar 2001 yılında yüzde 42.04 seviyesine tırmanmıştır.

Önemli göstergelerden bir diğeri ise ulusal 100 endeksidir. Bu endeks 1999 yılında yüzde 78.73 iken 2000 yılında yüzde 149.95 seviyesindedir. Bu oran kriz döneminde ülkeden sıcak para çıkmasıyla yüzde 29.97 seviyesine gerilemiştir.

M1/GSMH'de ise 1999 yılından 2001 yılına kadar artış yaşanmış ancak krizden sonra düşüş gözlenmektedir. M2/GSMH oranı ise 1999 yılında yüzde 28.62 seviyesindedir. Fakat bu oranda 2000 yılında düşüş görülse de 2001 yılında artış yaşanmıştır. Kriz sonrası dönemde ise önemli düşüş kaydedilmiştir

IMF'in kur çıpasından vazgeçmemesinin krizin en büyük nedeni olduğu görülmüş ve ortaya çıkan kriz yeni önlemler alınmasını sağlamıştır. 19. Şubat 2001'den itibaren döviz kurları dalgalanmaya bırakılmış ve enflasyonu düşürmek için nominal çıpa olarak uygulanmasından vazgeçilmiştir. Bu noktada krizin etkilerini ortadan kaldırmak için yeni bir politika gerekliliği doğmuştur. 2001 Mart ayında yeni programın stratejileri açıklanmıştır. Bunlar bankacılık sektörüne yönelik tedbirler, mali piyasalara olan güvenin yeniden sağlanması, enflasyonun düşürülmesi, fiyat istikrarını sağlamak olarak sayılabilir. Mayıs 2001'den itibaren "güçlü ekonomiye geçiş programı" uygulamaya konulmuştur. Program dalgalı kur politikası, yapısal reformlar, sürdürülebilir bir büyüme ortamı ve gelir dağılımı bozukluklarını temel hedef olarak benimsemiştir (Erdem vd., 2009:328).

Sonuçta 1994 yılında yaşanan kriz ve ardından yanlış politikalara devam edilmesi daha büyük bir bankacılık sektörü krizini ortaya çıkarmıştır. Bu krizler ülkenin ekonomi politikalarını değiştirmesine yönelik birer tecrübe niteliğinde iken; serbestleşme hareketlerinin bir yandan hız kesmeden devam etmesi ülkelere dış piyasalarda ortaya çıkan olaylara karşı savunmasız bırakmaktadır. Nitekim 2001 krizi sonrası uygulanan politikalar iç ekonomide bir takım iyileşmeler sağlasa da; tam olarak toparlanamayan ulusal kırılmalı ekonomik yapı 2008 yılında küresel finans piyasalarında meydana gelen krizin etkisi altına girmek durumunda kalmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL FİNANSAL KRİZ VE TÜRKİYEDE BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1. Küresel Finansal Krizin Ortaya Çıkışı

ABD Mortgage Kredilerinde, kredi standartlarının 2000 yılların başında gevşetildiği, artan suç ve haciz oranlarının ABD Mali Kurumlarına keskin bir şok yarattığı genel olarak kabul edilmektedir (Jickling, 2010).

2007 yılında ABD’de konut piyasasında başlayan finansal karışıklık ve istikrarsızlıklar, daha sonrasında bir likidite sorununa yol açarak tüm dünyaya yayılan bir krize sebebiyet vermiştir. Krizin ortaya çıkmasında etkili olan temel nedenler esas olarak altı maddede ele alınabilir. Bunlar tedbirsiz Mortgage kredileri, konut balonu, küresel dengesizlikler, menkulleştirme, Mortgage finansmanında şeffaflık ve hesap verebilirlik eksikliği sayılabilir.

Tedbirsiz Mortgage kredileri ile ekonomi, yüksek krediler, yüksek faiz oranları ve yükselen konut fiyatları nedeniyle, borç verme standartları çoğu insanın karşılayamayacağı evleri satın alabileceği bir noktaya gelmişti. Böyle bir ortamda fiyatların düşmeye ve kredilerde kötü gidişatın başlaması finansal sistemde ciddi bir şok ortaya çıkarmıştır. Konut balonu açısından bakıldığında kolay para politikaları ile FED konut fiyatlarının sürdürülemez seviyelere yükselmesine izin vermiş ve krizi tetikleyici bir etki meydana getirmiştir. O dönemdeki küresel dengesizlikler de yine krizin önemli bir bileşeni olarak gösterilmektedir. Küresel finansal akışlar Çin, Japonya ve Almanya’nın lehine gelişirken; ABD ve İngiltere gibi ekonomilerde ciddi açıklara neden olmuştur. Bir diğer neden olarak ipoteğe dayalı menkul kıymetleştirme yüksek faizli kredilerle birleşince küresel çapta yankı uyandırmıştır (Jickling, 2010:4). Tüm bu olumsuzluklar Mortgage sisteminin zayıflığı ile birleştiğinde öncelikle ABD’de başlayan ve daha sonra tüm dünyaya hızla yayılan bir kriz ile sonuçlanmıştır. Krizi diğer finans krizlerinden ayıran nedenlerden biri,

sorunun kaynağının likidite sıkışıklığı olmamasıdır. Bir diğer özelliği ise gelir değil borcun talebi artırıcı bir faktör olmasıdır (Öztürk ve Gövdere, 2010:383).

2007 yılında başlayan finansal kriz merkez bankalarının ve düzenleyici kurumların sakinleştirmeye yönelik çabalarına rağmen 2008 yılında yayılmış ve yoğunlaşmıştır. 2009 yılının başlarında finansal sistem ve küresel ekonomi azalan bir sarmalda kilitlenmiştir. Dolayısıyla uygulanan politikaların odak noktası Büyük Buhranın düzeyinde uzun süreli bir durgunluğu önlemek olmuştur. Olumsuz finansal haberlerin yoğunluğu, çeşitliliği ve politika tepkilerinin görünüşte belirsizliği finansal krizlerin kökenleri ve bunların içine alındığı veya yayıldığı piyasa mekanizmaları hakkında yeni tereddütler ve sorular ortaya çıkarmıştır (Jickling, 2010).

3.2. Küresel Finansal Krizin Nedenleri

Dünyada sermaye hareketlerinde ortaya çıkan serbestleşme kuralsızlığı da beraberinde getirmiştir. Sistem hızlı bir değişim içine girmiş ve bankalara konulan kurallar mali sektöre yetersiz gelmeye başlamıştır. Bundan dolayı sektör hızla kendisini bu kuralların dışına taşıyacak kuralları devreye sokmuştur. Bu gelişmenin mali sektörün hacminin reel sektöre göre çok daha hızlı büyümesine yol açtığı doğal olarak da risklerin artmasına sebep olduğu söylenebilir. Değişimler eğer kuralların ya da denetim mekanizmalarının geliştirilmesinden daha hızlı olursa sistemin tıkanılması kaçınılmazdır. Bu durum dünyada 1930'lu yıllarda da yaşanmıştır. 1990'larda yaşanan küresel sistem değişikliği 2000'lerin ortasında benzer bir krize neden olmuştur. Tarihsel sürece baktığımızda kapitalizmin temel eksikliğinin gelişimi öngörüp değişimler ortaya çıkmadan önce gerekli düzenlemeyi yapamaması olduğu görülmektedir (Eğilmez, 2008).

2008 küresel finans (mortgage) krizi, başlarda sadece finansal olarak ortaya çıkmasına karşın, asıl faktör mortgage balonunun daha da şişerek patlamasıdır. Bu krizin meydana gelmesindeki iki ana neden bu krizin ülke ayırmadan tüm ülkelerde yaşanmasına neden olmuştur. Bunlar, kapitalist sistem ile petrol krizi ve Bretton Woods'un çökmesidir. Küreselleşme ile beraber insanların satın alım süreçleri

değişmiş, ülkeler bir bütün halini almış ve teknolojinin gelişmesi ile beraber üretim olanakları artmıştır. Ülkelerin çoğu bu durum karşısında çareyi vatandaşlarına kredi kullanarak talep artışını sağlamak olarak görmüştür. Bu gelişmelerin paralelinde ekonomilerde meydana gelen küresel bazdaki konjonktürel dalgalanmalar tüm ülkelerde resesyona yaşanmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2012). 70'li yıllarda yaşanan petrol krizi ile Bretton Woods'un çöküşünün etkileri incelendiğinde ise, öncelikle söz konusu dönemde Keynesyen iktisadın yaklaşımlarının terk edilerek Neo-Klasik iktisadın benimsendiği görülmektedir. Bu yeni yaklaşım ile beraber fiyat istikrarı odak noktası olarak alınmış ve bu durumda finansal piyasalarda yer alan risklerin ihmal edilmesine neden olmuştur. Buna ilaveten serbest piyasa ekonomisinin yeniden benimsenmiş olması denetim mekanizmalarının zayıflamasına yol açmıştır. Yani bu dönemde sermaye yanlı bir politika uygulanmıştır. Sermaye bazlı yapılan söz konusu uygulamalar yalnızca sorunları üstünü örtmek için değil; sermaye yönlü yapılan bu politikalar aşırı borçlanma ve aşırı tasarruf yapmaya neden olmuştur. Söz konusu dengesizlikler üstü örtülmüş olsa da bu politikaların doğasından kaynaklanan riskler küresel mortgage krizini yaratmıştır (Balmumcu, 2012; Durmuş, 2012).

1970'li yıllardan itibaren bir dönüşüm sürecine giren küresel iktisadi sistem, Keynesyen iktisat sistemini bırakarak kapitalizmi terk etmiştir. Bu bağlamda bireylerin özel hayatlarında meydana gelebilecek krizler karşısında gereksinim duyacağı ihtiyaçlar piyasada yer alan güçlere bırakılmıştır. Yaşanılan bu değişim ile piyasalar sermaye tarafına kaymıştır. Bu doğrultuda sermaye sahibi finansal sistem 90'lı yıllara kadar piyasada hızla karlılığını arttırmıştır. 70'li yıllarda başlayan söz konusu serbestleşme hareketleri tüm dünyayı kapsayan bir etki gösterirken, yaşanan enflasyon getirileri ve kar oranlarını düşürerek finans sisteminin karlılığını olumsuz etkilemiştir. Bundan dolayı da tüm politikalar fiyat istikrarını sağlamaya yönelik tasarlanarak enflasyon hedeflemesi şeklinde uygulanmıştır. Enflasyonu baskı altına almaya çalışan ülkelerin birçoğu bu amacına ulaşarak başarılı olmuştur (MacGregor, 2014).

Enflasyon hedeflemesine ek olarak işçi haklarının artması, emek piyasasında maliyetlerin azaltılması enflasyon üzerinde etkili olmuştur. İşgücü maliyetlerinin

azaltılması amacıyla yapılan bu çalışmalar açıklanacak olursa, sigortalanma, asgari ücret ve sendikalaşma gibi temel çalışmalar yapılmış; doğal işsizlik tanımlanmıştır. Doğal işsizliğin tanımlanması enflasyonu etkilememesi açısından önemlidir. Doğal işsizliğin tanımlanması ise işsizlik seviyesinin daha düşük olarak belirlenmesi hem hükümetleri rahatlatmış hem de emek piyasasının pazarlık gücünün kırılmasına neden olmuştur. Çünkü artık işsiz sayısı daha azdır. Bu durum faizler üzerinde de oldukça önemli olmuştur. Söz gelimi, yüksek faiz oranlarına sahip bir ekonomide işsizlik oranının düşmesi faizleri de beraberinde düşürmüştür. Fakat bu durum sermaye sahibi yüksek gelirli kısmın ve finans sektörünün karının artmasına neden olmuştur. Yaşanılan bu gelişmelerde nihayetinde bahsedilen yüksek gelirli kısmın varlıklarının artmasına ve bu varlıklarında balon oluşmasına neden olmuştur. 1970'ten 1990'a kadar olan süreç bu şekilde geçildikten sonra 90'lı yıllar ile beraber yaşanılan dönüşümün komünist rejime sahip olan devletlerin yıkılmasına neden olduğu görülmektedir. Komünist devletlerin dönüşüm sürecine adapte olması sürecinde yaşanılan gelişmelerden ötürü işgücünün maliyetlerinin düşmesi enflasyonu baskı altına almıştır (Ekin, 1998; Palley, 2014; Akyazı ve Al, 2015).

Küresel anlamda işgücü maliyetlerinin düşmesi, finans haricinde üretim sektöründe de kar oranlarını üretimin aşırı olmasına bağlı olarak düşürmüştür. Bilindiği gibi işgücü maliyetleri üretimin en temel üç maliyet kaleminden birisidir. Bunlardan birisinin düşmesi doğal olarak üretim maliyetlerini düşürmüştür bu durumda üretilen ürün miktarını arttırmış, sonuç olarak ürün miktarının fazla olması karlılığı düşürmüştür. Bu durumun bir diğer önemli etkisi, bu maliyetlerin düşerek sermayenin işgücünden üretime kaymasıdır. Bu kaymadan dolayı sermaye sanayileşmede ileri gitmiş ülkelerde teknolojilere kaydırılmış, sonuç olarak ise Doğu Asya'da teknolojik yatırımlarla beraber makineler daha yaygın olarak kullanılarak bu ülkeler devasa üretim miktarlarına sahip olmaya başlamıştır. Özetle bu yıllarda finans sektörü gelişmiş ülkelere kayarken, üretim sanayileşmesi hızla artan doğu ülkelere kaymıştır ve bu durumda ekonomide balonlara neden olmuştur (Yılmaz, 2012).

Mortgage krizine neden olan faktörler incelenirken bir diğer önemli noktayı aşırı finansallaşma oluşturmaktadır. Bilindiği gibi finansal sistemin kaynakları etkin

kullandırma, riski azaltma, ülkeler arası para hareketlerini düzenleme ve tasarrufları dinamik hale getirme gibi temel işlevleri bulunmaktadır. Önceki kısımlarda bahsedildiği gibi sektörde denetimin kaldırılması ve deregülasyon hareketleri neticesinde riskler artmış ve bu riskler sürekli hale gelmişti. Yaşanılan bu gelişmeler ise gelişmiş ülkelerde söz konusu finansal hareketlerin krize kadar olan yaklaşık 50 yılın ana gündem maddesi olmasına neden olmuş, ülkelerin büyüme oranlarında büyük düşüşler (%5'ten %1'lere) meydana gelmiş, balonların eritilmesi için verilen krediler ise ekonomilerin zayıflayarak istikrarsızlaşmasına ve kırılgan bir yapıya bürünmesine sebebiyet vermiştir. Ekonomilerde yaşanan bu küçülmeye karşın zaten hali hazırda zayıf olan sistemin üzerine oldukça kapsamlı olan finansal sektörün inşa edilmesi hatalı bir işlem olduğunu ileriki yıllarda göstermiştir. Üretim sektörüne göre daha kolay kar elde etmeyi sağlayan finansal sistem dünya çapında yeni zenginleri ortaya çıkarmış ve siyasi lobicilik faaliyetlerinde finans şirketlerinin eli güçlenmiştir. Finans şirketlerinin sürekli bir ihtiyacı haline gelen nakit akışı ise bu şirketlerin aşırı bir şekilde borçlanması ile karşılanmıştır. Bu bağlamda ABD'de özel ve kamu sektörünün borcu oldukça artmış ve nakit kaynaklara erişim kolaylığı olduğu için GSYH yaklaşık dört katına çıkmıştır (Foster ve Magdof, 2010; Kozanoğlu ve Aytürk, 2015).

2008 küresel krizinin nedenlerinin en önemlilerinden biriside büyük buhranın etkisini azaltmak için kurulan denetleme ve düzenleme mekanizmalarını Başkan Bill Clinton'un 1999 yılında kaldırmasıdır. Clinton'un bu hamlesi ileriki yıllarda hızlı bir biçimde ekonomik yapıyı bozmuştur. Çünkü denetleme ve düzenleme mekanizması kurulduktan sonra bu mekanizma finans şirketlerinin karlılığına ve yaptıkları lobicilik faaliyetlerine engel olmuştur. Bundan dolayı istemedikleri mekanizmayı Clinton'a kaldırarak rahatlamışlardır. Finans şirketlerinin rahatlayarak krediler vermesi ve lobicilik faaliyetleri yapmaya başlaması sonucunda krizin ortaya çıktığı tüm dünyaca bilinen bir gerçek olmak ile birlikte eğer Clinton bu yasayı çıkarmasaydı piyasaların risk alması kısıtlı olacak ve ABD hükümeti bu denli yüksek etkili bir kriz ile karşılaşmayacaktı (Demos, 2009; Stiglitz, 2012; Bocutoğlu, 2014).

Krizin sayılan nedenlerine ek olarak yaşanan finansal yenilikler ve ahlaki durumdan bahsedilecek olursa; kriz temelde ipotekli konut kredisinden yani mortgage

kredilerinden çıkmıştır ancak bu krizin ortaya çıkmasındaki asıl neden eşik altı kredilerin yaygınlaştırılması olmuştur. Aslında ipoteğe dayalı uzun dönemde getirisi olan menkul kıymetlerin birleştirilerek buna dayalı menkul kıymetler oluşturularak ihraç edilmesi ile likit halen gelme esasına dayanan ipoteğe dayalı menkul kıymetler finansal sistem ve piyasalar için 1970’de kurulduğunda bir devrim olarak kabul edilmiştir. Finansal sektör için bu denli önemli olan söz konusu buluş o derece etkili olmuştur ki devamında devlet destekli kurumlar kurulmuştur. Devamında yatırım bankalarında da bu menkul kıymetlerin ihraç edilmesi işlemlerinin 2000’li yıllara doğru hızla miktarının artmasına neden olmuştur. Bu düzenin çalışma prensibi ise oldukça basittir. Bankalar verdikleri krediye karşı aldıkları ipoteği ne derece çabuk menkulleştirirse riski de o derece düşecek ve bu menkul değeri satacaktır. Fakat zamanla bu kredilerin artması riskte de artışa neden olmuştur. Çünkü bu menkul kıymetler başlarda geçmişte ödeme sorunu yaşamamış ve borçluluğu düşük kimselere verilirken talebin zamanla azalması sonucu geliri nispeten düşük kişilere ve geliri olmayan kişilere de verilmeye başlanmıştır. Konut fiyatlarının hiçbir zaman düşmeyeceği düşüncesi ve bankaların bu işlemleri artırma isteği söz konusu kredilerinde artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda konut fiyatları yükselişe geçmiş, buna karşılık ise daha çok kredi verilmiştir. Emlak fiyatlarının bu hızlı artışı kişileri bu piyasaya daha fazla yönlendirmiştir. Devasa boyutlara ulaşan bu işlem hacmi de en nihayetinde 2008 yılında dünya çapında etkisi derin hissedilen bir krize neden olmuştur (Parasız, 2009; Roubini ve Mihm, 2012; Eğilmez, 2015).

3.3. Küresel Finansal Krizin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri

Krizin birçok ülkenin ekonomik göstergelerine farklı yansımaları olmuştur. Bu bağlamda krizden en çok etkilenen ülkelerin büyüme oranlarına olan yansımaları aşağıda tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Büyüme Oranları, 2006-2010 (%)

Ülkeler/Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010
ABD	2.7	1.8	-0.3	-2.8	2.5
Almanya	3.7	3.3	1.1	-5.6	4.1
İzlanda	4.2	9.7	1.1	-5.1	-2.9
Çin	12.7	14.2	9.6	9.2	10.4
Hindistan	9.3	9.8	3.9	8.5	10.3
Rusya	8.2	8.5	5.2	-7.8	4.5

Kaynak: <http://search.worldbank.org/all?qterm=+growth+rate&title=&filetype> [Erişim Tarihi: 10/03/2018].

Tablo 2’de büyüme oranları 2006-2010 döneminde ABD, Almanya, İzlanda, Çin, Hindistan ve Rusya için gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde 2008 yılında ABD ekonomisinin büyüme oranları dikkat çekmektedir. Buna göre 2006 yılında yüzde 2.7 büyüyen ekonominin hızı 2007 yılında yüzde 1.8’e düşmüştür. 2008 yılına gelindiğinde ise ekonomi yüzde 0.3 küçülmüş, ardından 2009 yılında yüzde 2.8’lik daha büyük oranda küçülme devam etmiştir. 2010 yılında ise alınan tedbirler sonuç vererek ekonomi yüzde 2.5 büyümüştür. Bu durum ABD ekonomisinde olduğu gibi Avrupa ülkelerinde de aynı şekilde görülmektedir. Almanya ve İzlanda verileri incelendiğinde kriz döneminde küçülme başlamış ve etkileri 2009 yılına da yansımıştır.

Çin ve Hindistan büyüme oranlarına bakıldığında ABD, Almanya ve İzlanda’da olduğu gibi çok büyük küçülmeler gözlenmemektedir. Bu ülkeler krizden etkilenmiş olmalarına rağmen büyümeye devam etmişlerdir. Çin ekonomisi 2006 yılında yüzde 12.7, 2007 yılında yüzde 14.2, 2008 yılında yüzde 9.6, 2009 yılında yüzde 9.2 ve 2010 yılına gelindiğinde yüzde 10.4 büyüme sağlamıştır. Hindistan ekonomisi ise ortalama yüzde 9 seviyesinde büyürken, kriz döneminde yüzde 3.9 gibi daha düşük büyüme sergilemiştir. Geçiş ekonomilerinden olan Rusya ise 2008 yılında düşüşe geçerek yüzde 5.2 büyümüştür. 2009 yılında ise yüzde 7.8 küçülmüştür.

Küresel krizin etkileri Türkiye ekonomisinde hem reel sektör gerekse hem de finansal sektör üzerinde görülmektedir. ABD kaynaklı olan kriz Türkiye’de etkisini daha az hissettirmiştir. Bunun nedeni 2001 ekonomik krizinden sonra uygulanan

politikaların başarılı olmasıdır. Ancak dışa açık ekonomiye sahip olan Türkiye kendisini krizin dışında tutamamıştır. Küreselleşmenin olumsuz yanlarından olan bu durum ülkenin makroekonomik göstergelerinde de kendini göstermiştir.

ABD’de 2007 yılında başlayan krizin etkileri Türkiye finansal piyasalarında 2008 yılının başında görülmektedir. 2007 yılında yükselen borsa, 2008 yılında düşüşe geçmiştir. Aşağıda yer alan tablo 3’de İMKB bileşik fiyat endeksinin 2006 ile 2010 arası verileri belirtilmiştir. Buna göre 2006 yılında 2007 yılına kadar yükselen borsa 2008 yılında düşüşe geçmiştir. Bu durum ise finansal piyasaların kırılgan olduğunu ve yabancı sermayenin ülkeden hızla çıkış yaptığını göstermektedir.

Tablo 3: Finansal Piyasa Göstergeleri, 2006-2010

	2006	2007	2008	2009	2010
İMKB Bileşik Fiyat Endeksi	39.117,5	55.538,1	26.864,1	51.668,4	66.004,5
Cari İşlemler Açığı	-31.837	-37.779	-40.192	-12.010	-45.313
Reel Kur Endeksi (1987=100)	179.57	194.18	198.40	183.32	204.59

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> [Erişim Tarihi: 10/03/2018].

Reel döviz kurunun seyrine baktığımızda 2006 yılından sonra sürekli yükseldiği görülmektedir ve bu durum cari işlemler açığının sürekli artmasına neden olmuştur. Ancak 2009 yılında reel döviz kurunda yaşanan düşüş cari işlemler açığının bir miktar azalmasını sağlamıştır. 2010 yılında ise reel döviz kuru yeniden yükselmiş ve bunun sonucunda cari işlemler açığı yeniden artmıştır.

Tablo 4: Reel Sektör Göstergeleri, 2006-2007 (%)

	2006	2007	2008	2009	2010
İşsizlik Oranı	9	9.1	10	13	11.1
Sanayi Üretim Endeksi (2010=100)	92	99	98	89	100
İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı	-	80	77	65	73
Güven Endeksi-Reel Kesim	-	111	90	87	110

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 10/03/2018].

Tablo 4’de 2006-2010 yılları arasında bazı reel sektör göstergeleri verilmiştir. Bu veriler incelendiğinde küresel ekonomik krizin etkilerini özellikle 2009 yılında gösterdiği söylenebilir. İlk olarak işsizlik oranında 2006 yılından 2009 yılına gelene kadar sürekli artış yaşanırken, 2010 yılında azalış söz konusu olmuştur.

Sanayi üretim endeksi verileri incelendiğinde 2008 yılında 98 olan endeks 2009 yılında gelindiğinde 89’a düşmüştür. Aynı şekilde imalat sanayi kapasite kullanım oranında da azalış yaşanmıştır. Bu oranda 2010 yılına gelindiğinde uygulanan politikalar sonucunda iyileşme görülmüştür. Reel kesim- güven endeksi ise 2007 yılında 111 iken 2008 yılına gelindiğinde 90’a düşmüştür. 2009 yılında ise düşüşe devam ederek 87 endeksine gerilemiştir. Bu düşüşe ekonomide yaşanan panik ortamı neden olmuştur. Ancak 2010 yılına gelindiğinde endeksin yükseldiği görülmektedir.

Bir başka açıdan 2008 yılı ile birlikte ABD’de Lehman Brothers’ın iflası ile kriz farklı bir boyut kazanmıştır. Bankacılık sektöründe yaşanan olumsuzluklar, finansal sistemde konsolidasyona yol açmıştır. Bu gelişmeler kısa zaman Avrupa’ya da yayılmıştır. Krizin etkisi altına aldığı ülkelerde genel olarak kredi daralması, tahvil ve kredi piyasalarının çökmesi, hisse senedi fiyatlarının düşerek menkul kıymet borsalarının çökmesi ve ödeme güçlüğü gibi sorunlar yaşanmıştır.

3.4. Küresel Finans Krizin Dünyada ve Türkiye’de Bankacılık Sektörüne Etkileri

Bankalar ekonomik açıdan önemli işlevlere sahip kuruluşlardır. Ekonomik birimlerin tasarruflarından elde ettikleri mevduatları, krediye dönüştürerek önemli bir finansman işlevi görmektedirler. Bu işleyiş gerek ülke ekonomisinin kendi yapısından kaynaklanan gerekse dünyada genelindeki ülke ekonomilerinin işleyişinden kaynaklanan bazı değişimlerden etkilenebilmektedir. Özellikle finans piyasalarında yaşanan krizler bu sektör üzerinde etkili olabilmektedir. Bu doğrultuda sağlam kurumsal bir altyapıya sahip, güvenilir bir kredilendirme sistemine ve uzun vadeli bir mevduat sistemine sahip bir bankacılık sektörünün olası krizlerden etkilenmesi konusunda belirleyici olmaktadır.

Finansal kriz genellikle finans piyasalarında ortaya çıkan ağır risk durumu olarak tanımlanabilir. Finansal krizler özellikle mevduat ve kredi patlamaları ile başlar. Ancak teoride bu kötü gidişatin başladığından sonra sürdürülemez boyutlara ulaşmasına izin verilmesinin nedenleri ile ilgili herhangi bir açıklamaya genellikle rastlanmamaktadır. Sonuçta finansal kesimde başlayan olumsuzluklar önüne geçilmediği takdirde bir kriz ile sonuçlanmaktadır. Bu tür krizler ise hem finans sektörü hem de reel sektör açısından zorlu bir süreç anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda krizlerin ekonomilere olan yansımalarının belirlenmesi krizlere zemin hazırlayan nedenlerin daha somut bir şekilde ele alınarak olası bir krizin önüne geçilmesine katkı sağlayacaktır.

3.4.1. Küresel Finansal Krizin Dünyada Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri

21. yüzyıla girilirken, gelirin göre borçluluk oranı düşük olan kişilere ipotekli konut kredisi (mortgage) kullanılması hızla artmıştır. Bu kredi türünün, doğasından kaynaklı uzun vadeli geri dönüşü olduğu için banka gibi kredi sağlayanlar risk altında yatırımlar yaparak bu verdikleri kredilerin yerini doldurmak istemişlerdir. Söz konusu finansal türev varlıklar ile ileri tarihte meydana gelecek gelirin nakit şeklindeki varlıklara dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 2004-2006 arasında FED, ülke ekonomisinde ısınmayı gidermek amacıyla enflasyonu kontrol altına almaya çalışmıştır. Bunun için yapılan ilk hamle efektif federal fon oranını yükseltmek olmuştur. Bu hamle ile emlak sektörü kontrol altına alınmış ve fiyatlarda büyük oranda düşüş meydana gelmiştir (Eğilmez, 2015).

Sektörde yaşanan bu gelişmeleri takiben 2008 yılının Eylül ayında hükümet ülkenin önde gelen iki yatırım şirketini, büyük miktarlarda mortgage kredisi kullandırmalarına ve riskin yüksek olmasına rağmen devralmıştır (Wallison ve Calomorris, 2009). Bu gelişmenin devamında ülkenin bir başka büyük finans kuruluşunun (Lehman Brothers) batması ülkeyi yavaş yavaş krize yaklaştırmıştır. Bu üç bankanın durumlarından sonra FED, ilk defa mecburi olarak banka dışı bir kuruluşa yani AIG'ye (dönemin en büyük ABD sigorta şirketi) sıra dışı tedbirler adı altında yardımda bulunmuştur. Bunu yapma nedeni, AIG'nin çok büyük olması ve batması durumunda ülke ekonomisinin çok ciddi sıkıntıya girecek olmasıdır.

Hükümet bu tarz uygulamalar yaparken, yani yatırım şirketlerini devralırken ya da birleştirirken mortgage kredileri sorunlu krediler sınıfına çoktan girmişti. Bunu takiben hükümet bu sorunlu kredileri yardımlar ve kurtarma programları ile temizleyerek piyasayı kendine getirmeye çalışmıştır (Erdönmez, 2009).

Amerikan emlak piyasasının şişmesi ve bankaların mortgage kredilerinden dolayı ekonomide balon oluşması büyük bir problem haline gelmiştir. Bu sorunlar çözülemediği için başlangıçta sadece emlak sektöründe başlayan kriz finansal bir kriz haline gelmiştir. Fakat ABD ekonomisi, aynı zamanda dünyanın en büyük birkaç finans merkezinden birisi olduğu için kriz sadece Amerika'nın değil tüm dünyanın krizi haline gelmiştir. Küresel bir hal alan mortgage krizi gelişmiş ülkelerde talepte ve üretimde azalmaya neden olmuş, tasarruf sahipleri birikimlerini elinde tutma yolunu seçmiş böylece likidite sorunu da ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerde durum bu hale geldiğinden dolayı, bu ülkeler geliştirmekte olan ülkelere sermaye aktarımında bulunamamıştır. Bu da dış ticaret işlemlerini yavaşlatmış kriz doğrudan bir dünya krizi haline gelmiştir. Kriz başlangıcında sistemsel sorunların çözülmesi yerine sadece şirketlerin bilançoları düzeltilmeye çalışıldığı için sorun büyüyerek büyük bir küresel kriz haline gelmesine neden olmuştur. Krizden çıkmak için son olarak ülkelerin merkez bankaları duruma el atmış ve faizleri çok düşük bir orana indirmişlerdir (TCMB, 2009).

FED'in krizi engellemek için fon oranlarını %0-0,25 seviyesine indirmesi, beklendiği gibi piyasayı canlandırmamış; aksine tüketicilere para aktarılamadığı için daha da daraltmıştır. Tüketiciler bankalardan düşük faizli kredilere ulaşamadığı için bankalarda bilançolarını düzeltmek için bono piyasasına yönelmiş bu hamle ise likidite tuzağına neden olmuştur. Yani kısa vadeli olarak uygulanan tüm para politikaları hedefe ulaşmamış, bundan dolayı geleneksel olmayan para politikaları denenmiştir. Para politikasının temelini oluşturan amaçlardan birisi olan fiyat istikrarı ile kısa dönemde faizlerin indirilmesi merkez bankalarının krize kadar etkin bir politika yürütmesini sağlamıştır. Fakat bu durum enflasyonist ortamlarda geçerlidir. Kriz döneminde deflasyonist bir ortam olduğu için bu politikalar başarısız olmuştur. Yani klasik olarak adlandırılan para politikaları bu dönemde kendisine yer bulamamıştır. Ayrıca piyasayı oluşturan birimlerin çekingen ve dikkatli davranması

da bu politikaların başarıya ulaşmalarını engellemiştir (Evans, 2009; Aslanoğlu, 2011; Bernanke, 2012). Bu durumdan dolayı FED, piyasanın düzenleyicisi gibi davranmış, büyük imkânlar sunmuş ve piyasaları yönlendirerek canlandırmak istemiştir. FED'in bu tutumu bir rehberlik hizmeti gibi işlev görerek belirsizlikleri gidermede etkili olmuştur. Öte yandan finansal istikrara kavuşma konusunda finansal piyasaların sıkı bir biçimde denetimde olması gereği ortaya çıkmıştır.

Amerika'da başlayan kriz, küresel boyutta yayılarak Avrupa kıtasına sıçramıştır. Avrupa Merkez Bankası, kriz karşısında genişletici para politikası uygulamış ve buna ilave tedbirlerle krize karşı mücadele etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda ilk olarak tıpkı FED gibi fiyat istikrarını sağlamaya çalışmış ve faizleri minimum seviyeye indirmiştir. Uzun vadeli likidite ve swap kolaylığı gibi klasik olmayan para politikalarının daha başarılı olacağını görmüştür. Sonuç olarak Avrupa Merkez Bankası 'da resesyonun belirli bir seviyede kalmasını amaçlamıştır. Burada Avrupa Merkez Bankası, vadeleri uzun tutarak kredi kullananların sıkışıklık yaşamamasını; Avrupa kıtasında ki birçok bankanın, Amerika'da yer alan bankalar ile dolar üzerinden mortgage kredisi anlaşmalar yapması FED ile swap sözleşmesi yapılmasını ve böylece Euro bölgesinin dolar etkisinden arındırılmasını amaçlamıştır. Son olarak ise Euro türünde tahvil ihraç edilmiştir. (Thimann ve Winkler, 2013).

Yaşanan küresel kriz sonucunda gelişmiş ülkelerin Avrupa Merkez Bankası ve FED'in politikaları gibi uygulamalar yapması, kriz boyunca tahvil ihraçları yapılması dünyada likidite bolluğuna sebep olmuştur. Yaşanan bu bolluk durumunda sermayeler gelişmekte olan ülkelere yöneltilmiştir. Bu yönelim gelişmekte olan ülkeler için her ne kadar iyi gözükse de bu ülkelerde meydana gelen sermaye hareketinin önce minimuma inmesi sonra aşırı olması bu ülkeleri riskli bir hale getirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde kredi faizleri düşmüş ve buna bağlı olarak kredi kullanım miktarı artmıştır. Kredilerin kullanımının artması ve faizlerinin düşük olması bir diğer yandan gelişmekte olan ülkelerin para birimlerinin değerinin hızla artmasına neden olmuştur. Satın alma gücü gelişmiş gibi duran bu ülkelerde alım gücü yükselmiş ve buna bağlı olarak ithal ürün kullanımını artmıştır. İthalatın artması ise bu ülkelerde dış ticaret açıklarına neden olmuştur. Bunun sonucunda bu ülkeler

sermaye hareketlerini kontrol altına almaya ve kredi kullandırmada dikkatli olmaya karar vererek uygulamalarını bu yönere kaydırmıştır (Kara, 2012).

Küresel kriz sonrasında gelişmiş ülkelerde bütçe açıkları ve borç sorunu artmış, gelişmekte olan ülkelerde ise yaşanan hızlı büyümenin etkisiyle cari açık ve enflasyonist baskılar artmış olmasına rağmen bu güne kadar ki süreçte küresel dengesizlikler azaltılmaya ve uzun dönemli istikrar sağlanmaya çalışılmıştır. Finans sektörünün iyileştirilmesinde önemli bir paya sahip olan bankalar yeniden yapılandırılmaya, etkin bir düzenleme ve denetim yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Pek çok ülke finansal kurumların denetlenmesinde etkinliğin artırılması amacıyla sermaye yeterliliği, risk yönetimi, likidite, gözetim ve denetime ilişkin yaklaşımları yeniden gözden geçirmiş, bankaların mali yapılarını güçlendirecek ve işlevlerini arttıracak önlemler almaya devam etmişlerdir (Arıcan & Yücememiş, 2016: 44-47).

3.4.2. Küresel Finans Krizinin Türkiye’de Bankacılık Sektörüne Etkileri

ABD’de ipotekli kredi kullanımı sonucunda yaşanan mortgage krizinin, dünyada ve ülkemizde uluslararası piyasalardan fon bulmanın zorlaşması ve ülkeler arası ticaretin yavaşlayarak ekonomilerde durgunluk olması olmak üzere iki temel sonucu olmuştur. 2008 yılında yaşanan krizin finansal şirketler temelli olması ve bu şirketlerin dünya çapında fon sağlayıcı şirketler olması, ülkemiz gibi yabancı kredi kaynakları aracılığıyla fon temin eden ülkeler açısından olumsuzluklar ortaya çıkarmış ve bu doğrultuda fon bulmada sıkıntılar beraberinde gerilemeyi getirmiştir (Selçuk, 2010).

Yaşanan krizin finans sektörü temelli olması bankacılık sektörünün takip eden yıllarda daha az kredi kullandırmasına neden olmuştur. Yaşanan belirsizliklerden dolayı tasarrufları elde tutma isteği, yine bankaların risk alması ve maliyetlerin artması ile takibe düşen kredilerin ve yabancı kredi kullanımının almasına neden olmuştur. Sadece bireylerin değil bankalarında kredi kullandırmada ciddi önlemler alması ekonomilerin daralmasına neden olmuştur. Hemen hemen her sektörde gerilemeye ve fon bulmada sorunlara neden olan 2008 krizinin devamında bankalar bugün ki güçlü sektör yapısını oluşturmuştur. Nitekim mevduat bankalarının

bilançoları incelendiğinde tuttukları mevduat miktarlarının düzenli olarak artmaya devam ettiği görülmektedir. Aynı durum diğer banka türleri için bakıldığında ise aynı istikrarın olmadığı görülmektedir. Bir diğer önemli nokta ise bankaların mevduatları ne derecede krediye dönüştürdüğü ile ilgilidir. Kriz sürecinde bu dönüşüm oranı 4 puan düşmüş, ardından bankaların bu dönüşümde sakin kalarak süreci soğukkanlı bir şekilde yürütmesinden dolayı yani artık kredileri daha katı kurallara göre kullandırmalarından dolayı, toparlanma süreci ile beraber tekrardan yükselişe geçmiştir. Ülkemizde merkez bankasının faiz oranlarında indirimine gitmesi ve diğer politikalar ile tedbirler sayesinde 2010 yılında krizin etkilerinin tamamen atlatıldığı görülmektedir. Bankaların kullandırmış olduğu krediler açısından kriz dönemi incelendiğinde kriz başına göre 2009 yılında takipteki kredi miktarının artması yapılan müdahaleler sonucunda normal seviyesine gerilemiştir. Bu süreçte ticaret ile uğraşan KOBİ'lerin bu takipli kredilerin çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir. Bir diğer yandan sermaye yeterliliğine bakıldığında ülkemizdeki birey ve kurumların sağduyusu sayesinde dünya ortalamasının üzerinde bir sermaye yeterlik oranımızın olması ülke olarak krize karşı dik durmamızı sağlamıştır. Aslında tüm bunlar 2001 krizinden ülke olarak olumlu sonuçlar çıkardığımızı ve bu sayede 2008 krizinden derin yaralar almadan kurtulduğumuzun göstergesidir. Bunun bir diğer göstergesi ise bankacılık alanında daralma beklenirken ülke bankalarımızın giderek büyümeye devam edebilmesidir. Örneğin kriz sürecinde toplam banka şube sayısı yaklaşık 300, personel sayısı ise yaklaşık olarak 1600 artmıştır. Diğer yandan ATM ve POS gibi banka şubesine alternatif olan kanallara yatırım yapılarak sektörün gelişmesi hızlandırılmaya çalışılmıştır (BDDK,2010; Selçuk, 2010).

Genel olarak değerlendirilecek olursa ipotekli kredilerin dünya genelinde likite dönüştürülmesinde sorunlar olması ve finansal şirketlerin ellerinde balonlar oluşması sonucunda meydana gelen 2008 krizi; ülkemizde dünyanın aksine derinden hissedilmemiştir. Nitekim denetleyici ve düzenleyici organların faaliyetleri, bireylerin katkı ve sağduyuları ile bankaların 2001 krizinden çıkardıkları dersler sonucunda oluşturdukları yapı sayesinde sektör daralma yerine büyümesine devam etmiştir.

Bankacılık sektörü Türk finans sistemi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu sektör genel yapı itibariyle ekonomiye kaynak aktarım mekanizması görevini üstlenmiştir. Bu mekanizmanın en önemli ayağı ise kredi ve mevduat yapısıdır. Düzgün işleyen bir kredi sistemi, sağlam bir mevduat düzeyi ve banka karlılığı sektörün herhangi bir kriz ve/veya ekonomik buhran döneminde bu durumdan ne ölçüde etkileneceğinin bir belirleyici olarak önem arz etmektedir. Ayrıca bu tür göstergelerdeki dalgalanmalar da yaşanan iç ve dış ekonomik gelişmelerin etkisini yansıtmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde 2008 küresel finansal krizinin Türk bankacılık sektörüne ne gibi etkileri olduğu çeşitli göstergelerle incelenmektedir.

3.4.2.1. Küresel Finansal Kriz Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu

Türkiye istikrarlı ekonomik yapısı ve güçlü bankacılık sektörüyle küresel finansal krizden en az etkilenen ülkelerden birisidir. Bunda 2001 krizi sonrası uygulamaya konulan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nın önemli derecede etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte küresel ekonomik ve finansal sistemle olan ilişkileri dolayısıyla krizin etkileri kaçınılmaz olarak Türkiye ekonomisine yansımıştır. GSYH’de 2009 yılında ortaya çıkan düşüş bunun önemli göstergelerden birisidir (Yağcılar, Demir ve Bozdağ, 2013: 50).

Bankacılık sektörünün söz konusu finansal krizden ne ölçüde etkilendiğini görmek için bu başlık altında öncelikle banka sayısı, şube sayısı ve çalışan sayısı göstergeleri ile genel bilanço büyüklüklerinden oluşan genel görünüm kriz öncesi ve kriz sonrası dönemi kapsayacak şekilde sunulmaktadır. Ardından mevduat ve krediler ile karlılığa ilişkin büyüklükler yine aynı dönem için ele alınmaktadır.

3.4.2.1.1. Genel Görünüm

Genel görünüm itibariyle bankacılık sektörü öncelikle banka sayısı, şube sayısı ve personel sayıları açısından kamuya ait bankalar, özel ve yabancı sermayeli bankalar açısından incelenebilir. Bu doğrultuda Tablo 5’te kriz öncesi ve sonrasına ait söz konusu rakamsal büyüklükler yer almaktadır.

Tablo 5: 2000-2016 Yılları Arasında Türkiye’de Yer Alan Bankaların Sayısı, Şube Sayısı ve Çalışan Sayısı

Yıllar	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları			Özel Sermayeli Mevduat Bankaları			Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları		
	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Çalışan Sayısı	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Çalışan Sayısı	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Çalışan Sayısı
2000	4	2.834	70.191	28	3.783	70.954	18	117	3.805
2001	3	2.725	56.108	22	3.523	64.380	15	233	5.395
2002	3	2.019	40.158	20	3.659	66.869	15	206	5.416
2003	3	1.971	37.994	18	3.594	70.614	13	209	5.481
2004	3	2.149	39.467	18	3.729	76.880	13	209	5.880
2005	3	2.035	38.046	17	3.799	78.806	13	393	10.610
2006	3	2.149	39.223	14	3.582	73.220	15	1.072	25.794
2007	3	2.203	41.056	11	3.625	75.124	18	1.741	36.707
2008	3	2.416	43.333	11	4.290	82.158	17	2.034	40.567
2009	3	2.530	44.856	11	4.390	82.270	17	2.062	39.676
2010	3	2.744	47.235	11	4.582	83.633	17	2.096	42.013
2011	3	2.909	50.239	11	4.944	89.047	16	1.938	37.047
2012	3	3.079	51.587	12	5.100	90.612	16	2.012	38.772
2013	3	3.397	54.466	11	5.339	93.365	17	2.244	44.159
2014	3	3.500	55.851	11	5.455	95.839	19	2.226	43.446
2015	3	3.681	58.211	9	4.299	74.756	21	3.170	62.646
2016	3	3.702	57.586	9	4.132	73.742	21	2.905	59.804
2017	3	3677	58502	9	4013	73460	20	2809	54707
2018	3	3718	60195	9	3963	72025	21	2718	54478
2019*	3	3714	60081	9	3933	71101	21	2707	54178

Kaynak: TBB, Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları, Rapor Kodu: DT13,Ekim 2017; TBB, Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları, Rapor Kodu: DT13, Şubat 2019; TBB, Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları, Rapor Kodu: DT13,Mayıs 2019, <https://www.tbb.org.tr>, verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Tablo 5 incelendiğinde ilk olarak kamusal sermayeli mevduat bankalarının banka sayısı ve şube sayısı göstergelerinde önemli bir değişim olmadığı görülürken, 2007 yılından itibaren çalışan sayısında bir artış yaşanmıştır. Özel sermayeli banka sayısı 2005 yılından 2007 yılına gelindiğinde önemli sayılabilecek bir düşüş yaşamıştır. Yabancı sermayeli bankalar için ise tersi bir durum yaşanmış ve 2006’da 15 olan banka sayısı 2007’de 18’e yükselmiştir. Ancak daha sonra tekrar bir düşüş gözlenmektedir.

2007-2019 yılları arasında Kamu Sermayeli Mevduat Bankası sayısında herhangi bir artış söz konusu olmasa da şube sayısında (2017 yılı hariç) ve çalışan sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Kamu Sermayeli Mevduat Bankalarında şube sayısı 2007 yılında 2203 iken 2019 yılında 3714'e çalışan sayısı ise 41056'dan 60081'e yükselmiştir.

Özel Sermayeli Mevduat Bankalarına bakıldığında, 2007-2014 yılları arasında şube sayısında bir artış eğilimi olduğu görülmektedir. 2015 yılından sonra ise hem şube hem de personel sayısı sürekli düşüş göstermiştir. 2008 yılında şube sayısı 4290, çalışan sayısı ise 82158 iken 2019 yılında bu rakamlar sırasıyla 3933 ve 71101 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca Özel Sermayeli Banka Sayısı da 2007 yılında 11 iken 9'a düşmüştür.

Yabancı Sermayeli Mevduat Bankalarına baktığımızda ise 2007-2014 yılları arasında hem şube hem de personel sayısında inişli çıkışlı bir eğilim yaşansa da 2015 yılından sonra düşüş eğilimine girdiği görülmektedir.

Türk Bankacılık Sektörüne baktığımızda 2019 yılı Mart ayı itibarıyla 53 Banka faaliyet göstermektedir. Mevduat Bankaları Sayısı 34, Kalkınma ve Yatırım Bankaları sayısı 13, Katılım Bankaları sayısı 6'dır. 2019 yılı Mart ayı itibarıyla bankacılık sektöründe çalışanların % 51'i kadı, % 49'u ise erkektir. Genç çalışanların % 78'i Yüksek Öğretim Kurumu Mezunu, % 18'i Yüksek Lisans ve Doktoralılardan oluşmaktadır (TBB, 2019).

Tablo 6: Türk Bankacılık Sektörü Bilanço Dağılımı (%)

Yıl	AKTİFLER					PASİFLER					
	Likit Aktifler	Kredi ve Alacak	Duran Aktifler	Diğer Aktifler	Toplam	Mevduat	Mevduat Dışı Kaynaklar	Diğer Pasifler	Öz kaynaklar	Kar	Toplam
2000	32,2	32,9	14,8	20,2	100,0	65,8	19,0	8,3	4,8	2,1	100,0
2001	33,3	24,6	33,6	8,5	100,0	70,4	16,0	6,4	5,8	1,3	100,0
2002	56,6	26,5	8,5	8,3	100,0	67,0	14,8	6,2	10,7	1,4	100,0
2003	57,3	28,0	7,7	6,9	100,0	64,4	15,6	5,7	12,0	2,2	100,0
2004	54,4	33,7	7,2	4,8	100,0	64,4	14,8	5,8	12,9	2,1	100,0
2005	51,9	38,6	5,1	4,4	100,0	63,9	16,9	5,7	12,1	1,4	100,0
2006	50,0	45,0	3,6	1,5	100,0	64,5	18,0	5,5	9,7	2,3	100,0
2007	44,7	50,0	3,4	1,9	100,0	63,6	16,3	7,0	10,5	2,6	100,0
2008	43,7	52,0	2,8	1,5	100,0	64,2	17,7	6,4	9,9	1,8	100,0
2009	48,0	47,7	2,8	1,4	100,0	63,5	17,2	5,9	10,9	2,4	100,0
2010	43,0	52,9	2,6	1,5	100,0	63,9	16,8	5,9	11,2	2,2	100,0
2011	39,0	57,2	2,3	1,4	100,0	60,2	21,7	6,1	10,3	1,6	100,0
2012	36,7	59,2	2,5	1,6	100,0	59,3	19,8	7,5	11,7	1,7	100,0
2013	34,2	62,1	2,1	1,5	100,0	57,7	23,6	7,4	9,9	1,4	100,0
2014	32,3	64,1	2,3	1,4	100,0	56,0	24,9	7,3	10,5	1,3	100,0
2015	30,6	65,2	2,5	1,6	100,0	55,9	25,4	7,4	10,1	1,1	100,0
2016	29,6	66,1	2,5	1,7	100,0	56,4	24,9	7,6	9,7	1,4	100,0

Kaynak: TBB, Ağustos 2017, <https://www.tbb.org.tr>,

Tablo 6’da 2000-2016 dönemi için bankaların bilanço dağılımları gösterilmiştir. Buna göre Bilançonun aktif tarafındaki en büyük pay kredi ve alacaklara, pasif tarafındaki en büyük pay ise mevduatlara aittir. Tablo incelendiğinde ele alınan dönemde söz konusu göstergelerin bilanço paylarında küçük değişimler dışında önemli bir artış veya azalış görülmemektedir. Bu genel bilanço dağılımı bize aktif tarafında yer alan kredi ve alacaklar ile pasif tarafında yer alan mevduat kaleminin önemli birer banka göstergesi olduğu ve bu kalemlerde ortaya çıkan değişimlerin incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

3.4.2.1.2. Kredi ve Alacaklar ile Mevduata İlişkin Göstergeler

Kredi ve Alacaklar ile Mevduat büyüklükleri bankaların en önemli göstergelerindedir. Bu nedenle bu büyüklüklerin yıllar içindeki seyri Türk bankacılık sektörü açısından bir fikir vermektedir. Bu doğrultuda tablo 7’de söz konusu büyüklükler 2000-2016 dönemi için verilmiştir. Buna göre Türkiye ekonomisinin 2001 krizinin olumsuz etkileri sonucunda aldığı tedbirler neticesinde dünya finansal piyasalarında baş gösteren küresel kriz, söz konusu büyüklükler

üzerinde etkili olmamıştır. Yalnızca özel sermayeli mevduat bankalarının kredi ve alacakları 2007 yılında 2008 yılına gelindiğinde bir miktar azalış göstermiştir.

Tablo 7: Bankaların Kredi ve Alacak ile Mevduat Büyüklükleri (Bin TL)

Yıl	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları		Özel Sermayeli Mevduat Bankaları		Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	
	Kredi ve Alacaklar	Mevduat	Kredi ve Alacaklar	Mevduat	Kredi ve Alacaklar	Mevduat
2000	9.221.482	22.119.940	18.636.019	9.945.073	966.289	787.572
2001	8.803.646	23.858.044	24.988.695	21.110.246	1.355.439	450.568
2002	9.358.944	30.942.165	36.799.716	25.858.723	2.248.292	633.270
2003	12.731.939	42.390.907	46.962.693	36.040.973	2.772.263	831.527
2004	21.537.540	60.001.064	69.622.046	46.400.421	4.790.020	2.468.078
2005	31.548.884	73.999.435	103.304.662	80.030.878	10.473.002	6.121.724
2006	47.060.279	84.386.194	127.700.545	89.807.838	33.393.982	18.575.464
2007	63.195.215	100.597.277	153.041.168	104.350.594	52.774.641	27.524.969
2008	87.174.791	119.772.597	200.005.978	136.507.465	64.731.471	35.159.405
2009	103.755.293	140.675.888	196.505.908	152.458.746	64.266.669	39.944.373
2010	146.600.959	178.312.541	261.887.192	196.625.291	81.425.164	52.677.157
2011	184.955.611	176.654.622	358.518.556	214.480.303	93.242.331	60.775.446
2012	205.453.356	196.046.839	417.705.302	244.576.299	110.358.095	69.434.309
2013	282.648.480	225.244.100	525.879.932	267.043.929	154.807.754	85.969.862
2014	348.265.103	243.381.331	614.062.005	308.770.915	183.872.829	98.900.715
2015	437.338.481	276.785.561	554.658.205	255.241.664	384.331.513	168.269.529
2016	538.710.243	324.187.784	633.945.585	309.379.040	433.482.434	193.801.822

Kaynak: TBB, Ağustos 2017.

Kredi ve alacaklar ile mevduatlara ilişkin daha somut kanıtlar bu büyüklüklerin GSYH içindeki payı dikkate alınarak elde edilmiş ve aşağıda Tablo 8’de sunulmuştur.

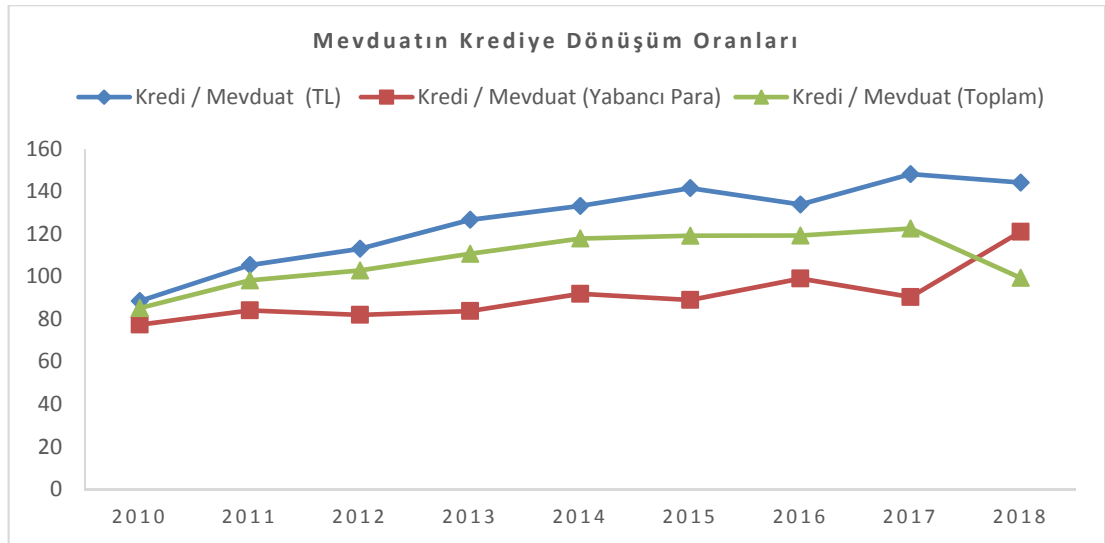
Tablo 8: Kredi ve Alacaklar ile Mevduatların GSYH İçindeki Payı (%)

Yıllar	Krediler ve Alacaklar/GSYH	Mevduatlar/GSYH
2000	20,5	41,1
2001	17,1	48,8
2002	16,1	40,6
2003	15,4	35,4
2004	18,5	35,3
2005	23,6	39,1
2006	28,8	41,2
2007	32,9	41,8
2008	38,6	47,7
2009	38,1	50,8
2010	43,9	53,0
2011	47,6	50,1
2012	49,0	49,1
2013	56,1	52,1
2014	59,2	51,7
2015	62,4	53,5
2016	66,3	56,5

Kaynak: TBB, Ağustos 2017.

Tablo 8 incelendiğinde GSYH içindeki payların 2000 yılından 2016 yılına gelindiğinde kredi ve alacakların neredeyse 3 katına yükseldiği gözlenirken, mevduatlar yaklaşık yüzde 0.25 artış göstermiştir. Öte yandan dikkat edilmesi gereken bir başka husus söz konusu oranların 2000-2001 yurtiçi krizi nedeniyle izleyen yıllarda azaldığı görülmektedir. Buna karşın küresel finansal krizin söz konusu göstergelere ilişkin olumsuz bir etkisi olduğundan bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Şekil 1: Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranları

Kaynak: KPMG, Sektörel Bakış, Bankacılık, 2019, <https://assets.kpmg>

Kredilerin, son yedi yıldır bankacılık sektöründe ucuz ve bol likidite dönemlerinde mevduatların üzerinde büyüdüğü görülmektedir. Ancak son dönemlerde ortaya çıkan eğilimler, sektörün bir dengelenme sürecine girdiğinin işaretlerini veriyor. 2017 sonunda yüzde 122,6 olan mevduatın krediye dönüşüm oranı Eylül sonunda yüzde 121,1'e gerilemiştir. Eylül ayı sonuna ait rakamlar dengelenmenin sınırlı olduğuna işaret etse de haftalık veriler Ekim-Kasım döneminde bu sürecin belirginleşmeye başladığını ortaya koymaktadır (KPMG, 2019). 23 Kasım itibarıyla mevduatın krediye dönüşüm oranı yüzde 116,8'e inerken, bu sektörün daha dengeli bir büyüme trendi yakalamakta olduğunun da bir göstergesidir (Şekil 1).

Türkiye'de Bankacılık Sektörünün sağladığı kredilere baktığımızda 2017 yılı Eylül ayı itibarıyla 1994 Milyar TL olduğu görülmektedir. Bunun 1356 Milyar TL'si Türk Lirası kredilerden 638 Milyar TL'si Döviz Kredilerinden oluşmaktadır. Yine aynı dönemde Ticari ve Kurumsal Krediler toplamı 1022 Milyar TL, KOBİ kredileri 498 Milyar TL, Tüketici Kredileri ve Kredi Kartları ise 474 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar 2016 yılı ile karşılaştırıldığında Ticari ve Kurumsal Kredi Hacminin % 14, KOBİ Kredi Hacminin % 18, Tüketici Kredileri ve Kredi Kartları Hacminin ise % 12 arttığı görülmektedir. Takipteki Kredilere baktığımızda ise 2016 yılı sonunda 59 Milyar TL seviyesindeyken 2017 yılı üçüncü çeyrek sonuçlarına göre 63 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir (KPMG, 2018).

3.4.2.1.3. Karlılık

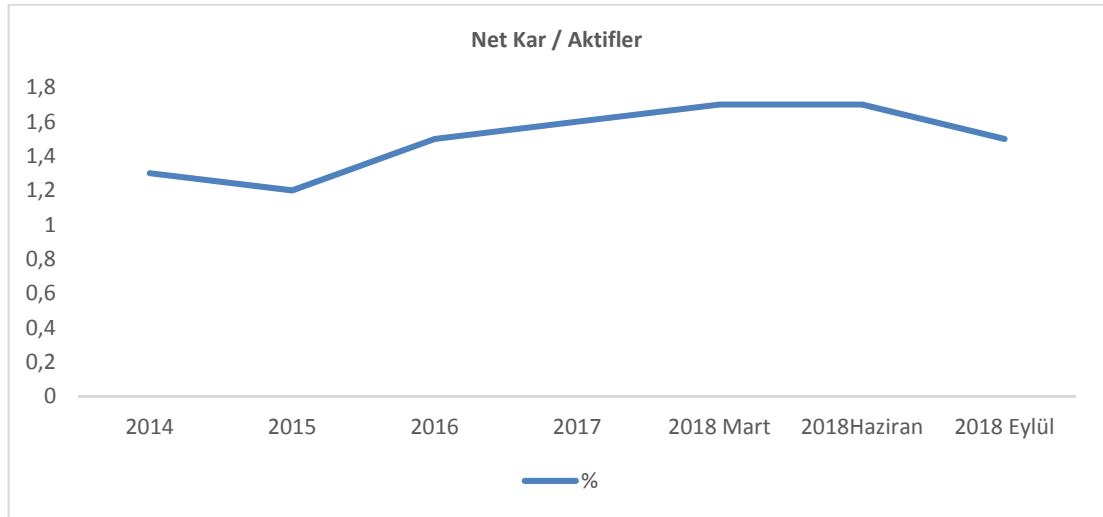
Banka karlılığı ülke ekonomisi açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim bankalar ekonominin likidite ihtiyacını karşılaması, parasal bir döngü mekanizması görevini üstlenmesi ve sağladığı krediler ile kamu ve özel sektör yatırımları için itici bir güç oluşturmaktadır. Bu doğrultuda kamusal sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankaların temel karlılık göstergelerine tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9: Karlılık Göstergeleri (%)

Yıl	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları			Özel Sermayeli Mevduat Bankaları			Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları		
	Ortalama Aktif Karlılığı	Ortalama Özkaynak Karlılığı	Net Dönem Karı/Ödenmiş Sermaye	Ortalama Aktif Karlılığı	Ortalama Özkaynak Karlılığı	Net Dönem Karı/Ödenmiş Sermaye	Ortalama Aktif Karlılığı	Ortama Özkaynak Karlılığı	Net Dönem Karı/Ödenmiş Sermaye
2000	0,4	13,9	-33,3	3,5	36,0	16,0	3,8	57,7	13,1
2001	1,3	22,6	-0,9	1,3	18,8	-81,6	8,6	100,5	104,9
2002	1,7	19,7	28,6	2,3	24,7	44,8	1,4	8,5	16,4
2003	2,4	21,9	48,5	2,2	16,1	45,1	2,7	12,2	36,3
2004	2,8	27,3	70,7	1,8	11,7	36,3	2,9	13,2	43,6
2005	2,5	24,6	61,7	0,7	4,9	12,4	3,3	19,1	55,3
2006	2,8	26,6	62,5	1,9	16,3	38,2	3,6	28,0	52,6
2007	2,9	28,5	72,2	2,6	22,5	53,6	2,4	18,6	31,3
2008	2,1	22,9	62,5	2,0	16,9	37,9	1,5	11,4	21,1
2009	2,8	31,3	102,3	2,5	21,0	56,9	1,9	14,3	28,3
2010	2,5	26,0	110,1	2,6	19,4	57,3	1,6	11,4	23,9
2011	1,7	17,7	86,0	1,9	15,0	48,1	1,6	12,4	28,8
2012	1,9	18,5	107,3	1,9	14,9	54,9	1,5	12,0	27,6
2013	1,8	17,7	122,7	1,7	14,2	60,0	0,7	6,3	13,5
2014	1,5	15,3	128,2	1,4	14,4	57,2	0,8	8,0	16,3
2015	1,5	14,7	107,5	1,0	9,0	51,1	1,2	11,0	26,2
2016	1,6	16,1	133,8	1,5	13,5	75,1	1,4	12,3	36,4

Kaynak: TBB, Ağustos 2017.

Söz konusu göstergeler incelendiğinde ortalama aktif karlılığı 2007 yılından itibaren düşüş trendine girmiştir. Ortalama öz kaynak karlılığı ise özellikle 2008 küresel krizi ile büyük bir düşüş yaşamıştır. Net dönem karı/Ödenmiş sermaye göstergesi açısından veriler incelendiğinde 2007'den 2008'e bir düşüş yaşansa da sonraki yıllarda yeniden bir yükseliş başlamıştır.

Şekil 2: Bankacılıkta Net Kar / Aktifler: 2014-2018

Kaynak: KPMG, Sektörel Bakış, Bankacılık, 2019, <https://assets.kpmg>

Türkiye’de Bankacılık 2018 yılının ilk dokuz ayında önceki yılın aynı dönemine göre % 11,1 artışla 41 Milyar TL Net Dönem Karı elde ederken Sektörün Karlılık Oranları ise bozulmuştur. Net Dönem Karının Ortalama Aktiflere Oranı yıllıklandırılmış olarak Eylül 2017’deki % 1,7 düzeyinden % 1,5E gerilemiştir. Aynı dönemde Net Karın Öz kaynaklara Oranı da % 16,2’den % 15,1’e gerilemiştir. Karlılıktaki artışı sınırlayan unsur maliyetlerdeki artışa karşılık vade uyumsuzluğundan dolayı bankaların kredilerden elde ettiği faiz gelirlerinde beklenen artışın görülememesidir (KPMG, 2019).

Günümüzde Türk Bankacılık Sektörüne baktığımızda çağdaş bankacılığın gereklerini yerine getiren, güçlü sermaye yapısına sahip, özerk, etkin ve düzenleyici üst kurumların gözetim ve denetiminde her gün gelişmeye devam ettiği söylenebilir. Türk Bankacılık Sektöründe gelişmiş ülkelerde sunulan tüm bankacılık işlem ve hizmetlerinin tamamı sunulmaktadır. Türkiye, bankacılık ve finans sektöründeki uluslararası kuruluşlar ve gerçekleştirilen düzenlemeler konusunda AB Üyesi veya Diğer Dünya Devletlerinin hiçbirinden geri kalmamış düzenleme ve uygulama yenilikleri zaman geçirmeden uygulanmıştır. Türkiye, Basel I, II, ve III Kriterlerine uygunluk konusunda dünyadaki pek çok ülkeden daha fazla yol kat etmiştir (Sümer, 2016: 492-497).

SONUÇ

Krizler gerek ortaya çıktığı ülke ekonomisinde gerekse küreselleşme hareketleri ile birlikte diğer ülkelere olan yansımaları bakımından önem taşımaktadır. Çalışmada ele alınan finansal krizler genel olarak değerlendirildiğinde 1980 sonrası dönemde finans piyasalarının, sağlam kurumsal temeller olmadan dünya ile entegre olmaya başlaması, bankaların ahlaki risk ve ters seçim gibi olumsuzluklarla karşı kalması gibi nedenlerle ortaya çıkmıştır. Sonuçları bakımında ise bunalım dönemlerinin yalnızca finans piyasaları değil aynı zamanda reel sektöre de olumsuz etkileri olmuştur. Bu bakımdan krizleri önlemeye ve yaşanan krizlerin etkilerini bertaraf etmeye yönelik tedbirler alınması ön plana çıkmış ve kısmen başarılı olmuştur.

Türkiye ekonomisi 1980 sonrasında 1994 krizi ve 2000-2001 krizi ile ağır bir buhran süreci yaşamıştır. Sürecin etkilerini hafifletmek için çeşitli önlemler almış ve başarılı olmuştur. Ancak hemen ardından ABD merkezli olarak ortaya çıkan 2008 küresel finans krizi kendini göstermiştir. Bütün dünyayı etkisi altına alan bu krizin tabii olarak Türkiye ekonomisinin hem reel sektör hem de finans sektörü üzerinde etkisi olmuştur. Ancak finans sektörüne olan yansımaları bir önceki dönemde yaşanan tecrübeler sonucunda uygulanan istikrar programlarının bir neticesi olarak sınırlı kalmıştır.

Türk bankacılık sektörü için 2008 krizi öncesi ve sonrasındaki genel seyir çeşitli göstergeler bakımından incelenmiştir. Ulaşılan sonuç ise bankaların genel görünümü (banka sayısı, şube sayısı, çalışan sayısı, bilanço dağılımı) ve kredi ve alacak ile mevduatları bakımından ciddi bir etkisi olmadığı yönündedir. Karlılık açısından incelendiğinde ise karlılıkta bir miktar azalma yaşandığı söylenebilir. Ancak karlılıktaki bu düşüşün doğrudan krizin bir sonucu olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Zira karlılık hem iç hem de dış dinamiklerden etkilenmekte ve bir iç dinamik olarak makroekonomik göstergelerin yanında bankaların kurumsal altyapısı ve işleyiş kurallarına bağlı olduğu unutulmamalıdır.

Çalışmada küresel finansal krizin Türk bankacılık sektörü üzerinde fazla bir etkiye sahip olmamasını mükemmel işleyen bir bankacılık sisteminin varlığı ile açıklamak

zordur. Nitekim sistemin kendi içerisinde kredi ve faiz mekanizması açısından bir takım iyileştirmelere her zaman ihtiyaç vardır. Bu kapsamda reel sektör yatırımları için önemli bir finansman kaynağı olan bankaların, önemi doğrultusunda gözetim ve denetim altında tutulması büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyazı, H. & Al, İ. (2015). 2008 Küresel Krizinin Para Politikası ve Enflasyon Hedeflemesi Stratejisine Yansımaları. Ed: N. Eroğlu, İ. Eroğlu, H. İ. Aydın. İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi Prof. Dr.İlker PARASIZ'a Armağan, Ankara: Orion Kitabevi.
- Aldo, M. (2012). "Mexico's Financial Crisis of 1994-1995". Harvard Business School Working Paper.
- Altıntaş, H. (2004). "Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı 22.
- Arabacı, H. (2018). "Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi (2000-2016)", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3.
- Arıcan, E. & B. T. Yücememiş (2016). Ekonomik Gelişmeler ve Seçilmiş Göstergelerle Türkiye'de Bankacılık Sektörü, İktisadi Araştırmalar Vakfı, <https://www.iav.org.tr>
- Aslanoğlu, E. (2011). Küresel Ekonomik Kriz ve İktisat Politikaları. Ed: G. Özgür, H. Yetkiner. Zor Zamanlarda İktisat.
- Arabacı, H. (2016). "Küresel Krizin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri". *Social Sciences Research Journal*, 5(3).
- Aydemir, N. (2002). "Dünden Bugüne Bankacılık" Yüksek Denetleme Kurulu Dergisi S.3.
- Aydın, N. (2006). Bankacılık Uygulamaları. Anadolu Üniversitesi Yayınları,13-30.

Bahar, O. & E. Erdoğan (2011). “1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27.

Bakdur, A. (2003). Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri. DPT Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Turkey.

Balmumcu, Ö. (2012). Küresel Finans Krizi Ekseninde Para Politikası Tartışmaları. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(2).

Bayar, Y. (2014).” Euro Bölgesi Borç Krizi ile Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizinin Karşılaştırmalı Analizi”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22.

BDDK (2002). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu-(v) Kasım, <https://www.bddk.org.tr>

BDDK (2003). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu-(vii) Eylül, <https://www.bddk.org.tr>

BDDK (2005). Bankacılık Kanunu, <https://www.bddk.org.tr>

BDDK (2009a). Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Çalışma Tebliği. Ankara.

BDDK (2009b). Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi. Ankara.

BDDK (2010a). Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü. [;02.05.2016] <http://ebulten.bddk.org.tr/BDMKBulten/Basit.aspx>,

BDDK (2010b). Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Çalışma Tebliği. Ankara.

BDDK (2015). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri. Retrieved December 16, 2015 (de indirildi) from the World Wide Web:https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/TBSSGG/14114tbs_temel_gostergeler_raporu_mart_2015.pdf

Benaben, F. (2016). A Formal Framework for Crisis Management Describing Information Flows and Functional Structure, *Procedia Engineering*, 159, <https://www.elsevier.com>

Berg, A. (1999). "The Asia Crisis: Causes, Policy Responses, and Outcomes". IMF Working Paper, No: 99/138.

Bernanke, B. S. (2012). Opening Remarks: Monetary Policy Since the Onset of the Crisis.https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/2012/Bernanke_final.pdf. (01.09.2017).

Bocutoğlu, E. (2014). ABD'de 1933 Glass-Steagall Yasasının Yürürlükten Kaldırılması 2007 Küresel Finansal Krizini Tetikledi mi? : Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Bankacılar Dergisi* 68.

BIS (2019). Issues in the Governence of Central Banks, Chapter 2: Roles and Objectives of Modern Central Banks, <https://www.bis.org>

Boissay, F. et.al. (2016). "Booms and Banking Crises". BIS Working Papers, No: 545.

Bozdemir, T. (2007). Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Reel Sektöre Katkısına İlişkin Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Bruck, N. (2009). Development Banking Concepts and Theory, <https://www.adfiap.org>

Buiter et.al. (1998). “Interpreting The ERM Crisis: Country-Specific and Systemic Issues”. Princeton Studies in International Finance, No:84.

Bulut, K. (2015). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Yapısı ve Bu Yapının Müşteri Tercihine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Claessens, S. & M. A. Köse (2013). “Financial Crises: Explanations, Types, and Implications”. IMF Working Paper, No:13/28.

Çankaya F. & Öz M. (2011). Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları,1,13.

Das, D. K., (1999). “Asian Economic and Financial Crises: Causes, Ramifications and Lessons”. Asia Pacific School of Economics and Management Working Papers, No: 99-4.

Demir, M. (2015). 2008 Küresel Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Turkey.

Demirkol, K. (2018). Toplumsal Trajedi: Osmanlı İmparatorluğunda Tefecilik (1848-1864), MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1Mart.

Demos, (2009). A Brief History of the Glass-Steagall Act. Demos Background Paper. http://www.demos.org/sites/default/files/publications/glass-steagall-history_Demos.pdf (03.09.2017).

Doğan, A. (2011). Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Şube Etkinliği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Turkey.

Durmuş, M. (2012). Aşırı Birikim – Finansallaşma İlişkisinin 2008 Krizi Bağlamında Analizi. Ekonomik Yaklaşım Dergisi. 21(Özel Sayı): 1 – 48.

Dursun, S. (2002). Kıyı (Off-Shore) Bankacılığı ve Ceza Hukuku Sorunları, Prof. Dr. Ömer Teoman'a Armağana 55. Yaş Günü Armağanı, Birinci Cilt, Beta Yayınları, <https://www.selmandursun.com>

Dünya Bankası, Web: <http://search.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

Eastham, K. E., D. D. Coates & F. F. Allodi (1970). "The Concept of Crisis", Canadian Psychiatric Association Journal, Vol. 15, No.5. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/070674377001500508>

Eğilmez, M. (2008). Küresel Krizin Nedenleri, <https://www.mahfiegilmez.com>

Eğilmez, M. (2015). Küresel Finans Krizi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eğilmez, M. (2016). Kıyı (Off-shore) Bankacılığı, <https://www.mahfiegilmez.com>

Ekin, N. (1998). Küreselleşme ve Endüstri İlişkilerinde Yeni Boyutları. İ. Ü. İktisat Fakültesi. 41-42(1):1 - 23.

Erdem, E. vd. (2009). Türkiye'de Hükümetlerin Makroekonomik Performansı (1950-2007). Detay Yayıncılık.

Erdönmez, P. A. (2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi. Bankacılar Dergisi 68.

Ertuğrul, A. ve Zaim, O. (1996). Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz. Ankara: İşletme ve Finans Yayınları.

European Central Bank (2015). What is a Central Bank?, 10 July, <https://www.ecb.europa.eu>

Evans, C. L. (2009). Monetary Policy Normalization: If Not, Now When? <https://www.chicagofed.org/publications/speeches/2014/10-13-14-charles->

evans-monetary-policy-normalization-national-council-teacher-retirement
(01.09.2017).

Foster, J. B. & Magdof, F. (2010). The Great Financial Crisis—Three Years On.
<https://monthlyreview.org/2010/10/01/the-great-financial-crisis-three-years-on/>,
(25.08.2017).

Gaytancıoğlu, S. (2010). “Rasyonel Beklentiler Teorisi Çerçevesinde Türkiye’de
1994 Krizi”. Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 1.

Gülen, M. (2015). Bankacılık Sektöründe Kamu ve Özel Bankaların Finansal
Performanslarının Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
Hitit Üniversitesi, Çorum, <https://cdn.hitit.edu.tr>

Glick, R. & M. Hutchison (2009). Banking and Currency Crises: How Common are
Twins?, Center for Basin Monetary Economic Studies, Federal Reserve Bank
of Sanfirarsisco, Working Paper No. PB99-07 September 7,
<https://www.frsf.org>

Golstein, M. & P. Turner (1996). Banking Crises in Emerging Economies: Origins
and Policy Options. BIS Economic Papers, No: 46.

Heffernan, S. (2005). Modern Banking, John Wiley & Sons Ltd, USA, ISBN: 0-470-
09500-8

IMF (1998). World Economic Outlook, <https://www.imf.org>

Ionescu, I. (20129). Categories and Types of Banking Institutions, Annuals of
University of Petroşani, Economics, 12 (1), <https://www.upet.ro>

İşyar, G. Ö. (2008). Definition and Management of International Crises, Perceptions,
Winter, <https://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012-02/omerısyar.pdf>

Jickling, M. (2010). "Causes of the Financial Crisis". CRS Report for Congress, No: 7-5700.

Kalkınma Bakanlığı Web: <http://www.kalkinma.gov.tr> (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

Kaminsky, L. G. (2000). "Currency and Banking Crises: The Early Warnings of Distress", George Washington University, <https://www.gwu.edu>

Kandemir, A. (2002). Dünyada ve Türkiye’de Kalkınma Bankacılığı ve Kalkınmanın Finansmanı, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Araştırma Müdürlüğü, GA-02.3.10, Temmuz, Ankara, <https://www.kalkinma.com.tr>

Kara, H. (2012). Küresel Kriz Sonrası Para Politikası. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği No:12/17 www.tcmb.gov.tr (06.05.2017).

Kepenek, Y ve N. Yentürk (2005). Türkiye Ekonomisi, 18. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Keskin, E. & diğerleri (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958-2007). Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 262.

Korukçu, Ü. (1998). Bankacılığın Tarihsel Gelişimi. Ankara: Bankalar Birliği Yayınları.

Kozanoğlu, H. & Aytürk, Y. (2015). Finansallaşma, Küresel Gelir Adaletsizliği ve 2008 Krizi. Ed: N. Eroğlu, İ. Eroğlu, H. İ. Aydın. İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi Prof. Dr. İlker PARASIZ’a Armağan, Ankara: Orion Kitabevi.

KPMG (2018). Sektörel Bakış, Bankacılık, <https://assets.kpmg>

KPMG (2018). Sektörel Bakış, Bankacılık, <https://assets.kpmg>

Iyede, O. et.al.. (2018). “The Concept of Banking Crisis and its Periods of Occurrence in Nigeria”. *European Journal of Business and Management*, Cilt 10, Sayı 3.

Laeven, L. (2011). “Banking Crises: A Rewiev”. *The Annual Review of Financial Economics*, Cilt 3.

Liukas, C. (2018). A Crisis Begins When We Call It a Crisis, Society and Economy, <https://www.helsinki.fi>

MacGregor, S. (2014). Refah Devleti ve Neoliberalizm. Ed: Saad-Filho, A. and Johnston, D. Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki (ss. 236 - 247). İstanbul: Yordam Kitap.

Özkan, T. & O. B. İpekten (2017). İnternet Bankacılığı Kullanımını Etkileyen Faktörler: Atatürk Üniversitesi Personeli Üzerine Bir Uygulama, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Haziran, 21 (2).

Öztürk, S. & B. Gövdere (2010). “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1.

Öztürk, N. (2011). Para Banka Kredi, Bursa, Ekin Yayınevi, ISBN: 978-605-5431-57-0

Palley, T. I. (2014). Keynesçilikten Neoliberalizme: İktisat Biliminde Paradigma Kayması. Ed: Saad-Filho, A. and Johnston, D. Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki, İstanbul: Yordam Kitap.

Parasız, İ. (2005). Para Banka ve Finansal Piyasalar. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Parasız, İ. (2009). Küresel Kriz Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşümü. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

- Parasız, İ. (2011). Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2014). Modern Bankacılık Teori ve Uygulama. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pala, E. & B. Kartal (2010). Banka Müşterilerinin İnternet Bankacılığı ile İlgili Tutumlarına Yönelik Bir Pilot Araştırma, Yönetim ve Ekonomi, Cilt: 17, Sayı: 2.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi, Spsyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Nisan, Yıl: 16, Sayı: 31, ISSN: 2148-3043), <https://dergipark.org.tr>
- Perelman, M. (2008). “Kriz Hakkında Nasıl Düşünülmeli”, **Neoliberalizm ve Kriz**, 1. Basım, İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- Pınar, A. & B. Erdal (2008). Para-Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem, Ankara, Naturel Kitap Yayın Dağıtım, ISBN: 975-6422-15-1
- Pritchard, J. (2019). Get up to Speed on the Most Common Types of Banks, What are the Different Types of Banks? January 02, <https://www.thebalance.com>
- Reinhart, C.M. & K.S. Rogoff (2009). This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Roubini, N. & Mihm, S. (2012). Kriz Ekonomisi Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği. Çev.İşıl Tezcan. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Saxton, J. (2002). Why Currency Crises Happen, Joint Economic Committee United States Congress, January, <https://www.house.gov>
- Sezgin, M. & A. A. Şendoğdu (2008). Günümüz Bankacılığında Banka Hizmetleri Pazarlaması, İstanbul: Unimat Ofset

Selçuk, B. (2010). Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2:2, ISSN: 1309-8020 (Online). file:///C:/Users/Admin/Downloads/5000145122- 5000232251-1-PB%20(1).pdf

Stiglitz, J. E. (2012). Serbest Düşüş Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü. Çev. Banu Özgün. İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Stegăroiu, I. (2005). "The Concept of Crisis," Annals of the University of Petrosani, Economics, University of Petrosani, Romania, vol. 5.

Sümer, G (2013). Türk Vergi Sistemi Açısından Bankaların Ödev ve Yükümlülükleri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa.

Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 18/2.

Takan, M., (2002), Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim, 2. Baskı, Ankara.

Tarlan, S. (1992). Tarihte Para, Maliye Gümrük Bakanlığı, Ankara.

Thimann, P. C. & Winkler, B. (2013). The ECB's Non-Standard Monetary Policy Measures The Role of Institutional Factors and Financial Structure. European Central Bank Working Paper Series No. 1528.

TBB (2015). Banka, Şube ve Personel Bilgileri. Retrieved February 16, 2016 (de indirildi) from the World Wide Web:<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>.

TCMB, Web: <http://evds.tcmb.gov.tr>. Erişim Tarihi: 10.03.2018.

TBB (2017). Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları, Rapor Kodu: DT13, Ekim, <https://www.tbb.org.tr>

TBB (2018). Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları, Rapor Kodu: DT13, Şubat, <https://www.tbb.org.tr>

TBB (2019). Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları, Rapor Kodu: DT13, Mayıs, <https://www.tbb.org.tr>

TKBB (2019a). Katılım Bankacılığı Nedir? Nasıl Çalışır?, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, <https://www.tkbb.org.tr>

TKBB (2019b). Katılım Bankacılığı, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, <https://www.tkbb.org.tr>

Türkiye Bankalar Birliği, Web: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4>. Erişim Tarihi: 30.03.2018.

Varlık, C. (2006). Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Akımlarındaki Ani Durmalar ve Makroekonomik Etkileri, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar, Cilt:3, Yıl:2, Sayı: 1.

Yağcılar, G. G., Y. Demir & H. Bozdağ (2013). Küresel Mali Krizin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri: Yerli ve Yabancı Bankaların İflas Riskleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, EYİ, Özel Sayı.

Yay, T. vd. (2001). “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler”. İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2001-47.

Yetiz, A. (2009). Ofis Mobilyaları ve Ofis Mobilyalarının Tasarımını Etkileyen Ergonomi Faktörünün İncelenmesi Adana’da Bir Banka Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, Turkey.

Yıldırım, O. (2004). Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler. Dış Ticaret Dergisi, Dış Ticaret Müsteşarlığı, 36.

Yılmaz, Ş. (2012). Finansal Şişkinliğin Arka Planı. Ekonomik Yaklaşım Dergisi. 23(Özel Sayı): 13 – 38.

Wallisonn, P. J. & Calomiris, C. W. (2009). The Last Trillion-Dolar Commitment: The Destruction of Fannie Mae and Freddie Mac. The Journal of Structured Finance 15(1).

Zirekođlu, N. (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmelerin Hanehalkı Üzerinde Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, Turkey.

<https://www.baskent.edu.tr>

<https://www.ekodialog.com>

<https://old.nios.ac.in>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Sema BULMUŞ

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Tarihi:

Tel: +90 543 714 50 16

E-Posta: bulmussema57@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
	Gülşehir Lisesi	2005
	Anadolu Üniversitesi	2010

İŞDENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev